

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

37.41 H

or

Nr. 29

8

ARBEJDER HØJSKOLEN

DECEMBER 1945

Statens pædagogiske Studiesamling
København V.

ARBEJDERHØJSKOLEN

ELEVSKRIFT

FOR ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLE OG
ROSKILDE HØJSKOLE

NR. 29

DECEMBER 1945

UDGIVET AF
ELEVFORENINGERNE I SAMARBEJDE MED
ARBEJDERNES OPLYSNINGSFORBUND

Statens pædagogiske Studiesamling
København V.

~~37.41~~ H

ac

nr. 29

REDAKTION

Oluf Bertolt . Erik Christensen
Chr. Christiansen . Hj. Gammelgaard
Poul Hansen . Hans Holm
M. P. Jensen . Ib Kolbjørn
Svend Anker-Larsen

1946/962

DANSK ANDELS TRYKKERI . KØBENHAVN

Statens pædagogiske Studiesamling
København V.

INDHOLDSFORTEGNELSE

DE FORENEDE NATIONER	Side
Af Højskolelærer <i>Frode Kristensen</i>	5
ARBEJDEROPLYSNING I ENGLAND	
Af Sekretær <i>Oluf Bertolt</i>	13
SOCIALDEMOKRATISK IDEUDVIKLING	
Af Sekretær i A. I. C. <i>Poul Hansen</i>	23
FORORD TIL EN LITTERATURHISTORIE	
Af Højskolelærer <i>Møller-Nielsen</i>	32
UNGDOMMEN OG 21 AARS VALGRETEN	
Af Redaktionssekretær <i>Carl V. Kittelman</i>	38
ROSKILDE HØJSKOLE SOMMEREN 1945	
Af Forstander <i>Hj. Gammelgaard</i>	43
CHR. CHRISTIANSEN 50 AAR	
Af <i>Hj. Gammelgaard</i>	50
ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES 35 AARS JUBILÆUM	
Af Pedel <i>M. P. Jensen</i>	52
ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES ELEVFORENING	
Af Formanden <i>Hans Holm</i>	53
ROSKILDE HØJSKOLES ELEVFORENING	
Af <i>Svend Anker-Larsen</i>	54

DE FORENEDE NATIONER

(The united Nations)

DEN NYE INTERNATIONALE ORGANISATION FOR FRED OG SIKKERHED AF FRODE KRISTENSEN

Så meget hænger verden sammen, så stærk er staternes gensidige afhængighed, at skal man bevare fred, må man holde sammen, må man danne en organisation over staterne med myndighed til at sætte eventuelle fredsbrydere på plads.

De små europæiske nationer er forlængst gennem bitter erfaring blevet klar over dette. Også i nationernes samfund er det de små, som er stærkest interesseret i, at retten går foran magten. Men under denne krig har selv de store og mægtige erfaret, at for dem gives heller ingen sikkerhed.

U. S. A. lærte, at det ikke kunde holde sig udenfor storkrigen uden at sætte sin eksistens på spil. Ødelæggelsen af dets flåde i Pearl Harbour tvang det ind i krigen. Da Tyskland overfaldt Sovjetunionen, som det to år i forvejen ved en venskabspagt havde givet frie hænder til at »ordne« sine vestlige nabostater, blev denne, verdens mægtigste landmagt, tvunget ind i krigen. Det blev de store, der måtte yde den afgørende indsats. Krigen blev i materiel og menneskeliv så dyr, at selv de store nu føler nødvendigheden af en international organisation for fred og sikkerhed. Det efter forrige verdenskrig dannede Folkeforbund havde vist sig for svagt til at løse opgaverne.

Således fik den gamle drøm om oprettelse af en organisation for fred på jorden ny styrke under krigen. Og ved det møde i Moskva i oktober 1943, hvor U. S. A.s, Englands, Sovjetunionens og Kinas udenrigsministre var samlede, vedtoges det, at en ny international organisation med de nødvendige magtmidler (som folkeforbundet havde savnet) skulde oprettes. I 1944 samledes en stab af repræsentanter for de samme store stater i Dumbarton Oaks i Amerika og udarbejdede forslag til denne organisation.

Ved mødet i Jalta på Krim i februar i år diskuterede Stalin, Churchill og Roosevelt forslagene. De blev enige om hovedpunkterne og besluttede, at der i foråret 1945 skulde afholdes en konference i San Francisco, hvor alle De Forenede Nationer, dvs. alle nationer, der havde været aktive med i krigen mod Aksemagterne, skulde være repræsenteret. Her skulde planerne have deres endelige udformning og vedtages.

Den 26. juni 1945 undertegnedes da pagten for den ny internationale fredsorganisation, som fik navnet »De Forenede Nationer« («The United Nations», i det følgende betegnet FN). Fra den 5. juni deltog Danmark i konferencen. Ialt 50 stater var med. Danmark var repræsenteret af vor minister i Washington Kauffmann, professorerne

Hartvig Frisch og Erik Husfeldt, den sidste i særlig grad repræsenterende den væbnede modstandsbevægelse her i landet.

Hvad går nu den nye fredsorganisation ud på? Hvad nyt bringer den i sammenligning med Folkeforbundet?

Pagtens 19 kapitler med 111 artikler giver besked, og et interessant supplement til pagten har vi i professor Hartvig Frisch' rapport til den danske rigsdag om konferencen i San Francisco. I det følgende kan kun nogle af de vigtigste og mest karakteristiske bestemmelser medtages.

Først redegør pagten for, hvad der er FN's formål: *at* opretholde mellemfolkelig fred, *at* fremme venskabelige forhold mellem nationerne, hvilende på respekt for grundsætningen om folkenes ligeret og selvbestemmelse, *at* tilvejebringe mellemfolkeligt samarbejde ved løsning af mellemfolkelige spørgsmål af økonomisk, social, kulturel eller humanitær karakter, og *at* styrke og fremme respekten for menneskerettigheder og for fundamentale frihedsrettigheder for alle uden forskel med hensyn til race, køn, sprog, religion.

Alle medlemmer *forpligter* sig til at bilægge deres mellemfolkelige tvister ved fredelige midler; de skal ikke blot afholde sig fra at bruge magt, men også fra trusel om magtanvendelse. De er forpligtede til at yde FN al bistand ved ethvert skridt organisationen iværksætter i overensstemmelse med pagten.

Interessant og værdifuldt er det, at pagten fastslår, at FN ikke har ret til at gribe ind i en stats indre forhold. Denne regel må dog ikke hindre FN i at træffe de fornødne forholdsregler overfor trusler mod freden og angrebshandlinger. En medlemsstat har pligt til om fornødent at stille ikke blot væbnede styrker til rådighed, men også at tillade passage gennem sit område.

Alle de stater, som har deltaget i konferencen i San Francisco, og som har undertegnet og ratificeret pagten (Danmark har skrevet under, og den 7. september 1945 ratificerede den danske rigsdag FN's pagt), er medlemmer. Enhver fredselkende nation kan optages som medlem. De neutrale stater kan vel således snart ventes optaget, og formodentlig vil det heller ikke vare længe, før lande som Finland og Østrig m. fl. kan blive medlemmer.

FN's vigtigste organer bliver:

Generalforsamlingen, Sikkerhedsrådet, Det økonomisk-soziale råd, Formynder-skabsrådet, Den internationale domstol samt Sekretariatet.

Generalforsamlingen afholdes mindst en gang årlig. Den kan drøfte alle problemer, som efter pagten vedrører FN. Den kan fremsætte forslag til medlemsstaterne og til Sikkerhedsrådet vedrørende mellemfolkeligt samarbejde, forslag til løsning af

konflikter osv., men den har ingen egentlig besluttende myndighed og slet ingen udøvende myndighed. Dog skal den behandle og godkende FN's budget og bestemme, hvorledes udgifterne skal fordeles på medlemsstaterne. Hvert medlem kan sende indtil fem repræsentanter, men har kun en stemme.

Generalforsamlingens vigtigste funktion turde blive den: at være *et forum for verdens offentlige mening*. Derfor skal den også behandle de årlige beretninger fra Sikkerhedsrådet om dets virksomhed såvel som beretninger og redegørelser fra de øvrige af FN's organer.

Sikkerhedsrådet får den afgørende, besluttende og udøvende myndighed. Det består af elleve medlemmer, hvoraf Kina, Frankrig, Sovjetunionen, Storbritannien og U. S. A. er varige medlemmer. De øvrige vælges af generalforsamlingen for to år ad gangen. De mindre stater kan således få flertal i Sikkerhedsrådet. Men dette er uden praktisk betydning, *da ingen beslutning af betydning får gyldighed, medmindre de faste medlemmer, dvs. de egentlige stormagter, alle stemmer ja.* Dette lægger praktisk talt *al magt i stormagternes hænder*. Tillige betyder det, at hvis en enkelt stormagt er imod gennemførelsen af en forholdsregel, så kan den ved at nægte sin tilslutning hindre gennemførelsen (den saakaldte veto-regel).

Dette gør, at FN ikke kan kaldes nogen demokratisk institution, selv om pagten giver udtryk for mange af de væsentligste demokratiske tanker. Folkeforbundet var meget mere demokratisk, mere tiltalende for de små stater — til gengæld var det magtesløst og ganske ude af stand til at løse de opgaver, det forventedes at skulle løse.

På San Francisco konferencen stod den hårdeste strid om disse spørgsmål, med Australien og New Zealand som de mest konsekvente forkæmpere for de små nationer og for de demokratiske synspunkter. Det er ejendommeligt at lægge mærke til, at småstater som Danmark og Norge stemte sammen med stormagterne.

Hartvig Frisch redegør for de synspunkter, der blev fremherskende for danskerne ved konferencen: » . . . det afgørende i den øjeblikkelige situation var sammenholdet mellem de tre store magter, der havde ført kampen mod nazismen til en sejrrig afgørelse, og at betydningen af pagten først og fremmest lå deri, at pagten skabte rammerne for en fortsættelse af dette samarbejde på en måde, der også tillod, at de mindre staters stemmer blev hørt. Hvad nyttede en nok saa demokratisk pagt, hvis følgen blev, at en eller flere af de verdensbeherskende stater trak sig ud af samarbejdet? . . . Pagten, også i den foreslaede form, var det væsentligste for os.«

Veto-retten anser Frisch for en nødvendighed, hvis det skal undgås, at nogen af de store finder sig foranlediget til at gå ud af FN. I tilfælde af, at samarbejdet mellem de store går i stykker, vil FN være magtesløs og gå i opløsning.

Dette er synspunkter man ikke kan afvise. Men de blotter de forfærdende svag-

heder, der knytter sig til organisationen. FN vil stå magtesløs overfor trusler mod freden, hvis en af de tre store er impliceret i sagen eller vil anse sine interesser gået for nær ved indgreb fra FN's side.

På den anden side er det uagtetlig stormagterne, der må yde den afgørende indsats mod eventuelle fredsbrydere, og man kan ikke undres over, at de vanskeligt kan gå med til, at deres styrker skal kunne tages i brug for FN, uden at de selv giver deres tilslutning. Men det viser de vanskeligheder, en international organisation står overfor. Når blot en enkelt af de store har i sin magt at hindre FN i at gøre noget reelt for fredens bevarelse, gør man klogt i ikke at stille for store forventninger om verdensfred.

De særlige beføjelser, som er tillagt Sikkerhedsrådet, omtales i artiklerne 33—54. *Sikkerhedsrådet har hovedansvaret for opretholdelse af fred og sikkerhed, og det skal under opfyldelse af sine pligter handle i overensstemmelse med FN's formål og grundsætninger.* Hvis det ikke lykkes at få bilagt tvister ved fredelige midler, kan Sikkerhedsrådet ikke blot sætte økonomiske sanktioner i gang, ligesom Folkeforbundet kunde, men det kan tage de luft-, sø- eller landstridskræfter i brug, som måtte være nødvendige for at bevare eller genoprette fred og sikkerhed. *På opfordring af Sikkerhedsrådet er FN's medlemmer pligtige til at stille de nødvendige væbnede styrker m. v. til raadighed efter regler, som nærmere skal fastsættes.*

Her er en afgørende forskel på Folkeforbundet og FN. Folkeforbundet havde ingen militære magtmidler at stille bag sine beslutninger og ønsker. Derfor var det magtesløst overfor aggressive militærstater. FN har et magtapparat, som man må håbe kan blive et gavnligt instrument — i forbindelse med det internationale retsapparat, som pagten også tilsigter at opbygge.

Ikke mindst under hensyn til debatten om nordisk samarbejde er pagtens bestemmelse om *regionale aftaler* af stor interesse. Regionale aftaler vedrørende mellemfolkelig fred og sikkerhed er tilladte, forudsat at de ikke strider mod pagtens formål og grundsætninger. Sikkerhedsrådet skal holdes underrettet om regionale aftaler vedrørende opretholdelse af fred og sikkerhed, og regionale aftaler om fælles forsvar kan ikke sættes i kraft, medmindre Sikkerhedsrådet giver sin tilslutning dertil, dvs. med mindre de fem store magter er enige om at give sin godkendelse. Derved har man sikret sig, at sådanne regionale aftaler ikke kommer i vejen for nogle af de stores interesser. Regionalt forsvarspolitisk samarbejde vil derfor i mange tilfælde ikke blive godkendt.

Ligesom i folkeforbundspagten i sin tid gives der i FN's pagt udtryk for den tanke, at ingen fred kan blive varig, som ikke er grundet på social retfærdighed. FN

skal virke for forbedring af levekårene, fuld sysselsætning, økonomiske og sociale fremskridt rundt i landene. Til den ende oprettes *Det økonomisk-sociale råd*. Dette får beføjelser til at tage sig af det internationale samarbejde på næsten alle områder af samfundslivet. Det er meningen, at Den internationale arbejdsorganisation, som under Folkeforbundet opnåede meget værdifulde resultater, skal fortsætte sin virksomhed i forbindelse med FN's økonomisk-sociale råd.

Det økonomisk-sociale råd er demokratisk opbygget. Det består af 18 medlemmer, valgte for 3 år ad gangen, således at en tredjedel nyvælges hvert år. De vælges på demokratisk vis af generalforsamlingen. Hvert medlem har en stemme, og dets beslutninger træffes med simpelt flertal. Med tanke på de gode erfaringer fra Folkeforbundets arbejde med en række økonomiske og sociale spørgsmål er der grund til at tro, at Det økonomisk-sociale råd vil kunne opnå betydelige resultater til gavn for nationerne.

Spørgsmålet om kolonifolkenes forhold og vilkår indtager en stor plads i pagten. Artiklerne 73 til 91 handler derom. Her stiller man sig det mål, at de folkeslag, som endnu ikke er nået så langt i udvikling, at de kan ordne deres eget styre, skal værnes og vejledes. I denne forbindelse omtales det som »et helligt hverv« at sikre disse folks politiske, økonomiske, sociale og undervisningsmæssige fremgang, behandle dem retfærdigt og beskytte dem mod misbrug, at fremme selvstyre, støtte en fremskridende udvikling af disse folks frie politiske udvikling osv. Det er en slags menneskerettighedernes erklæring for de folk, der endnu ikke kan forvalte deres egne anliggender på tidssvarende måde. Bag disse bestemmelser sporer man den engelske arbejderbevægelses kolonipolitik.

Til varetagelse af disse folks interesser oprettes der under FN et *Formynderskabsråd*. Der bliver i almindelighed ikke tale om nogen egentlig international forvaltning af disse områder, men sådanne områder *kan* stilles under international forvaltning. Her er særlig tænkt på tidligere mandatområder og på koloniområder, som nu fratages de besejrede magter. Der skal træffes aftaler mellem FN og de nationer, der har forvaltningen af områderne, og Formynderskabsrådet skal føre et slags tilsyn med områdernes forvaltning og fungere som »værge«, kan man sige, for de pågældende befolkninger. Der tages dog vidtgående hensyn til strategiske interesser i disse områder, og man bør næppe vente sig, at det hele betyder noget revolutionært, især ikke for de egentlige stormagters besiddelser.

Af større betydning bliver *Den internationale domstol*, der oprettes under FN. Det bliver i virkeligheden en direkte fortsættelse af den tidligere internationale domstol i Haag. Statutterne for domstolen er et omfattende dokument på 70 artikler, knyt-

tet til FN's pagt. Alle stater, som er medlemmer af FN, er også tilknyttet Den internationale domstol. En medlemsstat er pligtig til at bøje sig for denne domstols afgørelser i enhver sag, hvori den selv er part. Hvis en stat nægter at gøre dette, kan den anden part henvende sig til Sikkerhedsrådet, som kan træffe de fornødne forholdsregler for at bringe dommen til udførelse.

Disse bestemmelser er overmåde vigtige for opbygningen af et effektivt internationalt retssystem. Dette, i forbindelse med, at FN virkelig har magtmidler til sin rådighed, turde være betydelige fremskridt i sammenligning med de tidligere forhold. En brist er det dog stadig, at et medlem af FN ikke uden videre kan stævne et andet medlem for domstolen. Indbringelsen af en sag for domstolen afhænger som hidtil af, om parterne ved frivillig overenskomst er gået ind på at lade domstolen afgøre deres mellemværender.

Hvordan må man nu bedømme FN? Kan organisationen ventes at sikre freden?

Et er i hvert fald givet: Al magt af virkelig betydning i FN er samlet hos de egentlige stormagter. FN må derfor ventes fortrinsvis at blive et redskab for de stores interesser. Hvis freden derved sikres bedst, tjener det også de små staters interesser. De små staters stemmer kan blive hørt. FN bliver et forum, hvor verdens offentlige mening kan komme til orde. Dette er ikke af ringe betydning, ved vi fra Folkeforbundet.

Man kan slå fast, at så længe de tre mægtigste magter: U. S. A., Sovjetunionen og Storbritannien kan enes og samarbejde, da er freden sikret. Men brister enigheden mellem disse, eller opstår der konflikt mellem dem, da vil FN være temmelig magtesløs som fredsfaktor. De forskellige institutioner under FN må dog forventes at kunne udføre et arbejde af grundlæggende værdi for videreførelsen af internationalismens ide, sådan som vi så det under Folkeforbundet.

Der er endnu uhyre langt til opbygningen af staternes retssamfund, som kan sikre de forskellige nationer frihed, ligetret og tryghed. FN er et skridt fremad på vejen. FN giver mulighed for praktisk arbejde og for erfaringer på det internationale område. Hvad der kommer ud af det, det beror på de mennesker, der skal røgte opgaverne. Som Minister Kauffmann klogt sagde det i et interview i radioen den 17/5-45 om forslaget til FN's pagt: »Man kan komme til vejs ende i en gammel Ford, og man kan havne i grøften, selv om man kører i en Rolls Royce — det beror altsammen på, hvorledes man kører vognen.«

Fra de små nordiske landes side må vi derfor hilse dannelsen af FN med glæde. Vi må slutte os til FN som trofaste medlemmer. Det betyder opgivelse af al neutralitetspolitik. Det betyder også, at vi kan blive spændt for stormagternes vogn. Men

trods alt giver FN større sikkerhed for de små stater end ingen international organisation.

En ting må vi dog stadig holde os klar. Brister samarbejdet mellem de store og brister derved FN, så stilles vi overfor det valg, om vi skal søge tilflugt i alliance med en eller anden stormagtsgruppe, eller vi påny skal forsøge en individuel dansk neutralitetspolitik, eller vi skal forsøge en fælles nordisk neutralitetspolitik med det mål at søge at holde os udenfor stormagtskonflikterne.

Der spilles Krocket i Haven.

Roskilde.

Glade Smedegutter paa Lærningekursus.

Roskilde.

ARBEJDEROPLYSNING I ENGLAND*)

AF OLUF BERTOLT

Gennem Trediverne blev der knyttet mange Baand mellem Arbejderkredse i de nordiske Lande og i England gennem de respektive Oplysningsorganisationer. Har det end været smaa Kredse, saa har dog den dybere gensidige Forstaaelse, Oplevelse og Erkendelse af et socialt og kulturelt Fællesskab, og de personlige Ven-skaber, der blev knyttet, udvidet vor Verden. Hvem véd, hvad det i England har betydet for Forstaaelsen af de nordiske Landes Stilling under Krigen? De britisk-skandinaviske Sommerskoler, som fandt Sted 1936 i Sverige, 1937 i Danmark — paa Roskilde Højskole — 1938 igen i Sverige og 1939 i Norge, var straalende Succes'er og uforglemmelige Oplevelser for Deltagerne. Vore hjemlige Nazister havde da ogsaa fundet ud af, at vi var »Anglofiler«, og de undlod heller ikke at henlede Tyskernes Opmærksomhed paa, at disse Kursus var iværksat »udelukkende med det Formaal at fremkalde en antitysk Stemning blandt de danske Arbejdere«, som det hed i »Fædrelandet«, en Hensigt, vi dog trods alt maa fralægge os. Da vi skiltes fra vore engelske Venner efter et vellykket og lærerigt Samvær paa den nye Sømarka Arbejderhøjskole ved Oslo i Aug. 39, havde vi saa smaat drøftet Muligheden af at holde det næste engelsk-nordiske Kursus etsteds i England. Men den kommende Krig kastede allerede sine Skygger foran sig, saa vi havde vore Tvivl om, hvordan det vilde gaa i saa Henseende. De engelske Ledere, Generalsekretær *Ernest Green* og Lektor *H. J. Boyden*, som havde paatænkt at udstrække Opholdet i Norden endnu en kort Tid, maatte skyndsomst søge Skibslejlighed og kom over Nordsøen med sidste Baad, før Krigen brød ud og Blokaden var der.

Under Krigen lykkedes det os at holde en spød Forbindelse vedlige via Sverige. Vi kunde sende hinanden smaa opmuntrende Hilsener og hørte, at W. E. A. (= *The Workers' Educational Association* = Arbejdernes Oplysningsforbund) var *still going strong*, trods Bomber og Brande, og at alle Medarbejderne havde Hænderne fulde af store og nye Opgaver. Efter Kapitulationen og vort Lands Befrielse udvekslede vi telegrafiske Lykønskninger, og i Sommer kom der en Indbydelse fra W. E. A. til at lade os repræsentere paa en international Konference af Arbejder-Oplysningsforbund, som skulde finde Sted i London til Efteraaret.

Nu skulde vi — Kolbjørn og jeg, som var blevet de udvalgte — altsaa med egne Øjne og Øren se og høre, hvordan det stod til med Oplysningsarbejdet derovre, hvor-

*) I »Arbejderhøjskolen« Juni Nr. 1936 fandtes en Artikel om samme Emne af samme Forfatter. Nærværende kan betragtes som en Fortsættelse; i alle Tilfælde anbefales det ogsaa at læse den første Artikel — for »Forkundskaberne« Skyld.

dan Kolleger og Venner havde det efter seks Aars Krig og Belastning, efter at *Churchill* havde budt dem Blod og Sved og Taarer som disse Aars Vilkaar — men ogsaa Sejren som Løn tilsidst. Vi saa det brand- og bombhærgede London — ak nej, kun enkelte Udsnit af denne ulyre By, men vi saa og hørte nok til at faa et levende Indtryk af, hvor frygtelig Kampen om den britiske Ø har været, hvilke Lidelser Storstadens Befolkning maa have udstaaet, og hvilken Beslutsonhed og Karakterens Rankhed disse Briter har mødt Angrebet og alle Prøvelser med. London er langtfra nogen Ruinhob, som man forestiller sig Warschaw, Berlin eller Rotterdam. Der er Distrikter og Pladser, som tilsyneladende staar ganske uberørt. Men der er ogsaa Strækninger, omkring Holborn f. Eks., i City, Nord og Syd for St. Pauls, i Eastend, Poplar, Hackney, Stepney osv. og ligeledes i Sydlondon omkring Croydon, hvor Gaderne i Kilometers Længde kun er Ruiner eller hvor man mod en fjern Horisont kun ser de øde Tomter, hvor før laa Hus ved Hus. Jeg husker, at der paa en lille Kirkegaard i Whitechapel, som var lavet om til Legeplads, i Mellemkrigsaarene kunde læses paa en Marmortavle: her blev den og den Dato i 1916 tredive Smaabørn, som legede i Haven, dræbt af en tysk Bombe. Da jeg kom forbi Stedet i Oktober, var ogsaa Kirken borte, eller rettere dens Ruiner laa spredt ud over den Kirkegaard, som skulde være Legeplads for Eastends Børneskoler. Men rundt omkring i alle Londons Kommuner og Forstæder var der Ruiner. Som Tegn paa Krigens Luner stod ofte en fremtrædende Bygning i Landskabet ganske uskadt, den berømte St. Pauls Kirke f. Eks., 'Bank of England og Daily Express' sorte Glashus i Fleet Street, medens Huse ved Siden af eller lige over for var jævnet med Jorden. Indtil Begyndelsen af Trediverne havde W. E. A. tilhuse i Harpur Street tæt ved Russel Square. Nu eksisterer Harpur Street ikke mere. Over et Brystværn bygget af Murbrokker kan man dér som mange andre Steder se ned i de tidligere Huses Kælderhuller, hvor Brændenælder, Gederams og andet Ukrudt har fundet Vokseplads siden den foreløbige Oprydning efter den store Brand i Foraaret 1941. I sin Aabningstale ved vor Konference omtalte W. E. A.s Formand, at der ved Bomber og Brande var ryddet umaadelige Masser af Huse afvejen, som — navnlig i Eastend — ikke var bedre værd; men han vilde alligevel ikke, af nærliggende Grunde, anbefale at tage denne Form for Kondemnering og *Slum Clearance* op til Efterfølgelse. Dertil havde den kostet for mange Menneskeliv.

Men dette skulde ikke være nogen Rejsebeskrivelse. Jeg skal søge at samle nogle Kendsgerninger sammen til et Billede af Arbejderoplysningens Stilling i England i Dag. Idet jeg henviser til min tidligere Artikel om Emnet, skal jeg erindre om, at denne Oplysning jo ikke udgaar fra eller omspændes af et enkelt Organ. Der er mangfoldige Sæmmenslutninger og Institutioner i Storbritannien, som har til Opgave

at virke folkeoplysende, og folkeoplysende vil i dette Industriland, i Modsætning til vort Bondeland, praktisk talt altid sige arbejderoplysende. Der er f. Eks. Settlementsbevægelsen med dens Samlingslokaler og sociale Centreer i Storbyernes fattigste Kvarterer. Det mest berømte af dem, *Toynbee Hall* i Østlondon, er knust af en Bombe, men en nybygget Fløj forblev uskadt, og Virksomheden fortsattes dér. Der er Arbejderklubberne, organiseret i Forbundet *Working Men's Club and Institute Union*. Af en særlig Karakter og ofte høj Standard er visse højskolelignende Institutioner, enkelte med ærværdige Traditioner bag sig. Den ældste Arbejderhøjskole i Verden er sikkert *The Working Men's College* i Campden Town, St. Pancras, London, grundlagt 1854 af *F. D. Maurice*, en Præst, som ogsaa satte den kristelig-sociale Bevægelse i Gang. Et Aarhundrede paa Bagen har ogsaa *Vaugham College* i Leicester. Oprindeligen en filantropisk Læsesal for Arbejdere har den nu udviklet sig til et veludrustet Institut, der med sine Auditorier, Studiekredsrum, Bibliotek, Sportsplads o. s. v. er Sædet for en mangeartet Oplysningsvirksomhed for Arbejdere, tilrettelagt i nært Samarbejde med Universitetet og *W. E. A. Morley College*, London, en Institution af lignende Art, har ogsaa været bomberamt, men dog saadan, at der fortsat er Undervisning og Foredrag for de ca. 3000 indskrevne Elever, væsentlig bestaaende af Kontorfolk, Tjenestemænd og Lærere. Forholdsvis nyt er noget, som hedder *The City Literary Institute*, et Slags »Medborgerhus«, der tjener baade som Klub og Højskole, særlig for Citys Kontorfolk og Tjenestemænd. Disse er kun nævnt som Eksempler paa Alsidigheden af Institutioner med Oplysningsformaal under fri og folkelige Former. Hvor meget en Bevægelse for Rejsningen af *Community Centres*, lokale Kulturhuse, vil komme til at betyde for den egentlige Arbejderoplysning, vil først Fremtiden vise. Nævnes bør ogsaa i en Gruppe for sig de Højskoler, hvor Eleverne bor og spiser, og undervises halve eller hele Aar, i England kaldet *Residential Colleges*. Af dem er særlig kendt *Ruskin College* i Oxford (for Mænd og Kvinder), *Fircroft* ved Birmingham (for Mænd), *Hillcroft* ved London (for Kvinder) og *Coleg Harlech* i Wales (vist ogsaa kun for Mænd). Desuden Landbrugsskolen *Avoncroft* tæt ved Shakespeare-Byen Stratford on Avon, og et skotsk Kollegium *Newbattle Abbey*. *W. E. A.s Holybrook House* i Reading er igen noget andet, et Hjem for kortere Kursus, en Maaned eller saa, særlig for Studiekredsledere. Mere specielle Højskoler er f. Eks. det kooperative College i Manchester og forskellige Kvæker-Skoler i Bournville ved Birmingham, Woodbrooke den mest kendte.

Men Oplysningsforbundene? Der fandtes nemlig fra gammel Tid to saadanne, *W. E. A.* og *N. C. L. C.* Under Krigen er der kommet yderligere eet, nemlig en kommunistisk Arbejderoplysnings-Central, kaldet *Karl Marx House*, London. Forholdet mellem *W. E. A.* og *N. C. L. C.* har jeg gjort Rede for i min tidligere Artikel. Skønt

N. C. L. C. hævder at bygge sit Arbejde paa marxistisk Grundlag, har det altsaa dog ikke tilfredsstillet Kommunisterne, der har begyndt for sig selv. Omfanget af den Virksomhed, der udgaar fra Karl Marx House, fik jeg ikke noget klart Indtryk af. Tilsyneladende indskrænker den sig væsentlig til Bogudgivelser.

Jeg skal heller ikke skjule, at jeg mest interesserede mig for vort engelske Broderforbunds Virksomhed og Udvikling. Og een Ting blev man ret snart klar over, at W. E. A. — trods visse historisk motiverede Nuancer i Indstilling og Maalsætning, som sikkert vil vedblive at bestaa — i Dag ligger mere paa Linje med AOF end nogensinde før. Da *Albert Mansbridge* i 1903 sammen med Kredse dels fra den kooperative Bevægelse, dels fra Settlementsbevægelsen grundlagde W. E. A., gav de denne Sammenslutning Navnet: Et Selskab til Fremme af højere Oplysning blandt Arbejdere, særlig gennem folkelig Universitetsundervisning (*University Extension*). Heri er antydnet en Indstilling stærkt beslægtet med vore liberale, filantropiske Arbejderforeninger fra 1860'erne. Alt for Arbejderne, intet ved Arbejderne. I Dag kan W. E. A. nærmest beskrives som en Federation, der omfatter Landsorganisationer af fagforeningsmæssig, social og kulturel Art, lige fra De samvirkende Fagforbund og Fællesforeningen af Brugsforeninger til Journalistforbundet, Arbejdernes Rejseselskab og Børnehavernes Landsforening, ialt 78 saadanne Medlemmer. Men det overvejende Indslag bestaar af Fagforeninger og pædagogiske Foreninger. Efterhaanden vandt W. E. A. nemlig Tillid og Anerkendelse indenfor Arbejderbevægelsen, Tilknytning og Samarbejde blev etableret, især efter at W. E. A. og en Række Fagforeninger omkring 1919—20 havde faaet oprettet et fælles Organ, W. E. T. U. C., *The Workers' Educational Trade Union Committee*, omtrent: Arbejdernes Oplysningsudvalg angaaende Fagforeningsvæsen. Sociale og aktuelle samfundsøkonomiske Emner er efterhaanden traadt stærkere frem i Undervisningen, som fortsat ligger paa et sagligt højt Plan, delvis i Kraft af Tilknytningen til Universiteterne og den særlige engelske Ordning med *grant-earning Classes*, tilskud-erhvervende Aftenskoler.

W. E. A. understreger gerne, at Forbundet ikke er en Institution, men suarere en *Bevægelse*. Dermed menes, at Virksomheden ikke foregaar i eller fra en enkelt Central, men omfatter hele Landet og griber ind paa mangfoldige Felter og er i høj Grad med til at skabe Røre og danne offentlig Mening, især hvad angaar Skolevæsenet i alle dets Former. I 18 Distrikter har man fuldt lønnede Sekretærer, som i de fleste Tilfælde ogsaa er aktive »Tutorer«, Lærere ved den særlige Aftenskoleform, *the Tutorial Classes*, eller paa anden Maade med i Oplysningsarbejdet. Distrikterne er yderligere opdelt i Afdelinger, *branches*, hvoraf der er ca. 650. Det fremhæves yderligere, at de tilsluttede Organisationers Kontingenter er af ret underordnet Betydning for Forbundets Økonomi, men at de væsentlige Indkomster frem-

kommer som Ydelser for særligt udført Arbejde for de paagældende Organisationers Medlemmer i Forbindelse med de Tilskud, som efter givne Lovbestemmelser opnaas gennem *Board of Education*, fra 1944 Undervisningsministeriet, de lokale Skolemyndigheder, L. E. A., eller fra anden Side, nu sidst f. Eks. gennem Krigsministeriet. Mindst Halvdelen af Indkomsterne passerer udelukkende Afdelinger og Distrikter, saa de ikke figurerer paa W. E. A.s Regnskab, men *Ernest Green* oplyste, at de Midler, der passerede W. E. A. med Afdelinger o. s. v. efterhaanden er kommet op paa 100,000 £ aarligt, det vil sige det formidable Beløb af 2 Millioner Kroner. Men af de Foranstaltninger, som Skolemyndighederne støtter, som »Oplysning for Voksne« i Henhold til ministerielle *Adult Education Regulations*, er ogsaa de ca. 80 pCt. organiseret gennem W. E. A.

W. E. A. har gennem Aarene udviklet sig stærkt og samtidig ligesom faaet et andet Ansigt. Selv om der i dets forskellige Oplysningsforanstaltninger deltager en hel Del Mennesker, som man ikke efter deres Erhverv eller Indstilling vilde regne med til Arbejderklassen, er Forbundet i Dag et virkeligt Arbejder-Oplysningsforbund. Ligefrem symbolsk for den skete Udvikling er Rækken af W. E. A.s Formænd eller, som det hedder, Præsidenter. Den første var Dr. *William Temple*, en Kirkens Mand, der endte sit Liv for faa Aar siden som Ærkebisp af Canterbury. Fra Midten af Tyverne, indtil han traadte tilbage i Forfjor, var Formanden Dr. *R. H. Tawney*, Professor i økonomisk Historie ved Londons Universitet, lige fremragende som Videnskabsmand og Pædagog. Og i 1943 valgtes til Formand *Harold J. Clay*, Tillidsmand, *Assistant Secretary*, i det store Transport- og Arbejdsmandsforbund og Formand for Londons Arbejderparti.

Apropos Arbejderparti: Kort efter Valget derovre bragte Tidsskriftet *New Statesman* en Artikel, hvori det blev fremhævet, at det nye, af Arbejdersejren prægede Underhus sikkert var det bedst oplyste og paa sin Opgave bedst forberedte, som nogensinde havde siddet i Westminster. Ikke alene var der et stort Antal unge Labour-M. P.s med Universitetsgrader i Statsvidenskab, men ogsaa mange andre af Labour-Medlemmerne havde faaet en positiv Skoling i moderne sociale Problemer. En stor Flok M. P.er tilhørende det Fabiste Selskab havde endelig, efter mange Aars støt Arbejde, virkeliggjort den Webb'ske Drøm om et socialistisk Parlament. Og Valget af godt og vel 60 Medlemmer, der enten som Elever eller Lærere, Hovedbestyrelsesmedlemmer eller Distriktssekretærer havde tilhørt W. E. A., Arbejdernes Oplysningsforbund, og været vel informerede og entusiastiske Forkæmpere for Oplysnings- og skolemæssige Reformere vilde, skrev Tidsskriftet, give den nye Undervisningsminister *Miss Ellen Wilkinson* et solidt Rygstød. Det kan tilføjes, at ikke færre end seks af *Attlees* Kabinetministre og ialt 15 Regeringsmedlemmer har faaet deres Skoling

gennem W. E. A. Man blev ogsaa erindret om, at den gamle Strid mellem de to Arbejderoplysningsbevægelser — se Artiklen i A. H. Juni 36 — stadig er levende. I et følgende Nummer gjorde N. C. L. C.s Generalsekretær *I. P. M. Millar* opmærksom paa, at ogsaa »Landsforeningen af Arbejderhøjskoler« gjorde sig gældende i det ny Underhus; det lille Labour College, som i sin Tid eksisterede i Earl's Court, havde forsynet det nuværende Parlament med hele 11 Medlemmer, heraf tre Kabinetministre og en Junior-Minister. Ellen Wilkinson tilhører saaledes denne Retning.

— — —

Krigens Udbrud og dens Virkninger paa Samfundslivet satte naturligvis ogsaa Spor i W. E. A.s Arbejde. De Sommerkursus, som en Aarrække havde fundet Sted rundt paa en Del af de foran nævnte Arbejderhøjskoler — men dog af mindre Omfang end AOF's Kursus i Danmark — maatte indskrænkes betydeligt, idet en hel Del af disse Bygninger blev taget i Brug »til andet Formaal«, af Landets egne Myndigheder, naturligvis. *Holybrook House* i Reading blev forvandlet til et Dag-hjem for evakuerede Børn, hvormed sattes Stop for W. E. A.s Studielederkursus der. En ret betydelig Kursus- og Skolevirksomhed for Arbejdsløse gennem Trediverne tog en brat, men for saavidt lykkelig Afslutning ved Krigsudbruddet, idet de Arbejdsløse blev opsuget dels af Krigsmagten, dels af Krigsindustrien. Til Gengæld fandt man et nyt Felt for Oplysningsarbejde blandt de ikke saa faa Flygtninge, der opholdt sig i England; den czechiske Repræsentant paa vor Konferencé var saaledes fuld af Lovprisning over en britisk-czechisk Sommerskole, der havde været afholdt. W. E. A. havde ogsaa Forbindelse med de norske Sømandshjem og den norske Koloni i det hele. En Farvefilm fra vor anglo-scandinaviske Skole i 1939 havde her gjort stor Lykke, og *Green* fortalte med meget Luce om, at Kong Haakon personligt havde inviteret ham til at besøge sig i Oslo efter Krigen. Et andet Omraade for Oplysningsvirksomhed, aabnede sig gennem Organiseringen af den omspændende *Civil Defence Service*, de forskellige Grupper af Beredskabstjeneste. I Kvarterer for Beredskabsfolk, »Lotter« o. s. v. og blandt de udvidede Vagthold paa Brandstationer, mange forskellige Enheder med forskelligt Formaal, hvis Mandskab skulde være til Raadighed, men i lange Perioder heller ikke havde andre Pligter, blev der etableret Studiekredse, Diskussionsgrupper, men ogsaa mere vidtgaende Undervisningsformer; 1943—44 oplyses der saaledes om over 8000 Elever fra *Civil Defence*-Grupper, der deltog i forskellige *tutorial Classes*. Ogsaa blandt Enheder af en saakaldt »Landtjeneste« og i de ved Ammunitionsfabrikker oprettede Beboelsesbarakker, Marketenderier, Kantiner o. s. v. blev der tilpasset særligt Oplysningsarbejde. Med Henblik paa disse Opgaver har W. E. A. i Krigsaarene udgivet et omfattende trykt Materiale. Særlig interessante forekommer en Række mindre Pjecer »*W. E. A. Topics*

for *Discussion*«, omhandlende Emner som »Folk og Politik«, »Hvad med Racespørgsmaalet?«, »Lov og Ret«, »Kan vi besejre Arbejdsløsheden?«, »Huse og Byer at bo i«, »Familiens Fremtid«, »Ungdommen og Industrien«, »Filmen«, »Atlantehavs-DeklARATION« og en Del flere.

I det hele kunde man ikke undgaa at bemærke, at W. E. A. i langt højere Grad end tidligere har lagt Vægt paa Frembringelsen af et vel gennemtænkt Studiemateriale. Meget tyder paa, at Tredivernes nære Forbindelse med de nordiske Oplysningsforbund i den Henseende ikke har været uden Betydning.

Grundbøgerne fik vi Impulsen til fra England, dog særligt fra N. C. L. C.s Forbilleder. Nu tages de nordiske Studievejledninger og andet aktuelt Materiale som Eksempel for W. E. A. Men vi kan godt lære en hel Del af den Maade, det er gjort paa derovre. En Række *Study-Outlines*, Grundrids for Studiekredse, paa et halvt Hundrede Sider hver — altsaa hele smaa Grundbøger — vil vi bl. a. se lidt nærmere paa. De omfatter Emner som »Industrielt Demokrati«, »Problemet fuld Beskæftigelse«, »Fagbevægelsen og det nye Samfund«, »International Organisation«, »Tyskland og Europa«, »De forenede Stater«, »Sovjetrusland« o. fl.

Men en anden, lige saa interessant Opgave tog W. E. A. op under Krigen, at iværksætte Oplysningsarbejde for *H. M. Forces*, Hans Majestæts Stridskræfter, d. v. s. Hærens, Flaadens og Luftvaabnets Mandskaber. Planer i saa Henseende var for saa vidt udarbejdet allerede før Krigen, med Henblik paa den hvervede Hjemhær. Men de nye Militærlove, Værnepligtens Indførelse, det mægtige Krigsapparat, som blev sat paa Fode fra 39 gjorde, at det hele maatte laves om, og W. E. A. stillede sig nu til Raadighed ikke blot med Henblik paa at give Rekrutter borgerlig, samfundsmæssig Oplysning, men med det Formaal at yde sit Bidrag til Nationens Indsats i Krigen. Kort fortalt: W. E. A. konfererede med andre interesserede Organisationer, K. F. U. M. f. Eks., og med Universitetsrepræsentanter, Henvendelse skete til *War Office*, Krigsministeriet, dette konsulterede Undervisningsministeriet o. s. v. og ud af alt dette kom en Ordning, med et Centralraad for Oplysningsarbejde i Hæren, Distriktskomiteer, 70—80 fuldt lønnede og fuldt beskæftigede Højskolelærere, maa vi vel nærmest kalde dem, og et Organ A. B. C. A. (*The Army Bureau of Current Affairs*) til Udarbejdelse af Undervisningsmateriale o. s. v. Tusinder af Kursus, Klasser, Cirkler og Enkeltforedrag er herigennem blevet organiseret for Mandskaberne, men ogsaa særlige Kursus for Officerer og Underofficerer. En særlig Linje i dette Arbejde repræsenterer en Emnerække under Titlen *British Way and Purpose*, omtrent Englands Vej og Maal, en Række Kursus omhandlende britisk Demokrati og dets Institutioner. Men ogsaa en omfattende Brevskole hører med i Planen, med Central i Ruskin College, Oxford, og omfattende Litteratur, Historie, Lokalstyre,

Psykologi o. fl. Emner. Og alt betalt af *War Office!* Saa vidt jeg forstod, var man i Færd med at tilpasse denne af Krigen affødte Ordning, saa den med visse Modifikationer kunde vedblive at bestaa i Fremtiden som normalt Led, ikke af den militære Uddannelse men af den Uddannelse, der staar til Raadighed for Ungdommen under dens Soldatertjeneste. *Ernest Green* lagde ikke Skjul paa, at en Del ældre militære Hugaf'er »Colonel Blimp'er« og den Slags, naturligvis havde mødt dette Civilist-Paafund med ophøjet Foragt, og at ligeledes enkelte Stabssergenter og nidkære Løjtnanter ved at kommandere sluttede Afdelinger: »Til Skolegang — Marrrrseh!« havde gjort deres til at vanskeliggøre den praktiske Gennemførelse. Men det var dog kun Begyndelsvanskeligheder. Efterhaanden kom Arbejdet ind i de rette Former og hvilede praktisk talt paa helt frit og frivilligt Grundlag.

Sluttelig skal omtales den førende Rolle, W. E. A. har spillet ved Gennemførelsen af en ny, i Ordets egentligste Forstand epokegørende Skolereform i England, manifesteret i *The Butler Education Act of 1944*. Den gældende Skolelov af 1921 var 1936 blevet ændret, saa Skolealderen — *the School leaving age* — blev forhøjet til 15 Aar, vel at mærke først fra en senere Dato, tilsidst fastlagt til 1. Sept. 1939. Men da Dagen nærmede sig, blev Reformens Ikrafttræden atter udskudt, og netop 1. Sept. 1939 udbrød den anden Verdenskrig, hvormed fulgte Beslaglæggelse af Skolebygninger, Evakueringsforstyrrelser, stærkt nedskaaet Skolegang, stigende Anvendelse af Børn i Erhvervsarbejdet o. s. v., kort sagt i Stedet for et længe krævet Fremskridt maatte man se Tilstande, som i høj Grad forringede Børns og Ungdoms Uddannelsesmuligheder. W. E. A. tog heraf Anledning til at raabe Gevalt, udsendte i Masscoplag en Tryksag »Bornevilkaar i Krigstid« og fik de store Arbejderorganisationers Interesse vakt for Skolespørgsmaalet og for de Reformere, der maatte kræves gennemført som Led i Efterkrigstidens Genrejsningsarbejde. 1942 tog Forbundet Initiativ til Dannelsen af et »Raad for skolemæssige Fremskridt«, bestaaende af De samvirkende Fagforbund, Det kooperative Landsforbund, Lærernes Landsforening og W. E. A. Dette Raad organiserede en storslaet Kampagne med Hundreder af Møder, Uddeling af Hundredtusinder af Flyveblade o. l. for at vække den offentlige Samvittighed og skaffe Tilslutning til et Skoleprogram, d. v. s. til de Retningslinjer og Hovedkrav, man ventede opfyldt af en ny Skolelovgivning, der nu maatte fremmes snarest. *Board of Education* kunde ikke sidde denne Folkestemning overhørig. Præsidenten *Mr. Butler* forelagde Parlamentet et Forslag til en ny Folkeskolelov i Jan. 1944, hvad der gav Stød til nye Møder og offentlige Meningstilkendegivelser. »Raadet for skolemæssige Fremskridt« holdt sig i nøje Kontakt med de afgørende Kræfter under Forslagets Passage gennem Under- og Overhus og endelig 3. Aug. i Fjor fik Loven Kongens Underskrift. Om den end ikke paa alle Punkter opfyldte Forvent-

ningerne, betyder den givetvis en Mærkepæl i den engelske Skolelovgivning, et mægtigt Fremskridt i Forhold til forudgaaende Love og paa flere Punkter ligger den forud for vor danske Folkeskolelov. Det er ikke her Stedet at redegøre for Lovens Enkeltheder, men blot nogle faa Ting: Den medfører Indretningen af et virkeligt Undervisningsministerium i England, hvad man aldrig har haft før; den skaber en hidtil savnet Enhed i hele det offentlige Skolevæsen; de ret mange private og religiøse Skoler skal godkendes og kontrolleres i et ikke før set Omfang; den afskaffer Mellemkoleprøven ved det 11. Aar, udstrækker den lovpligtige Undervisningstid fra Børnenes 5. til deres 16. Aar (det sidste dog først fra en endnu ikke fastsat Dato), den stiller øgede Krav til Skolernes Indretning, Udstyr og Lærerstab, indfører Lægetilsyn, Skolebespisning og paalægger de lokale Skolemyndigheder at indrette Børnehaver og at sikre *Adult Education*, Oplysning for Voksne, f. Eks. ved Samarbejde med derpaa indstillede Organisationer. Naturligvis har mange Kræfter medvirket til dette Resultat, men W. E. A. har en væsentlig Andel i det. Under Valgsproget: Ikke tilbage til gamle Tilstande — fremad mod nye Maal, førte Oplysningsforbundet denne Sag til Sejr, og det i en Tid, hvor alt ellers stod i Krigens Tegn. —

Ja, der kunde nok berettes om andre Sider af W. E. A.s Aktivitet, om den særlige Virksomhed i Minedistrikterne, om det internationale Arbejde, Sommerkursus i Genève før 1939, Kontakt med andre Nationer, Forholdet til Radioen, d. v. s. Samarbejdet med B. B. C. o. s. v., men dette faar være nok og giver forhaabentlig et Indtryk af det berettigede i at kalde vort engelske Broderforbund ikke en Institution, men en Bevægelse, en Folkebevægelse.

Naturligvis har W. E. A. ogsaa trukket Linjerne op for en Efterkrigs-Politik paa Oplysningsomraadet, og i denne indtager Spørgsmaalet om Oplysningsarbejdets Miljø, Lokaler, Omgivelser en fremtrædende Plads. Man er inde paa, at de Lokaler, der gennemgaaende staar til Raadighed er langt under Lavmaalet, og at der her maa ske indgribende Ændringer. Det er dog ikke et Lokalespørgsmaal alene. Det man kredser om, er Spørgsmaalet om Formerne for det almindelige og især det videregaaende Oplysningsarbejde, og man stiler mod at tilvejebringe en ny Slags Centrere herfor, *residential centres, colleges*, mer eller mindre højskoleagtige Institutioner. Disse Tanker er bl. a. sat i Gang af en Bog af Sir *Richard Livingstone: The Future in Education*, Oplysningsarbejdets Fremtid, hvori han bl. a. redegør for den danske Folkehøjskoles Former og Væsen. Men mange andre Spørgsmaal er til Diskussion, ikke mindst Oplysningsarbejdets Plads og Betydning i det demokratiske Samfund. Baade *Ernest Green* og W. E. A.s Rigsstudieleder (*Education Officer*) *Harold C. Shearman* har ydet vægtige Bidrag til disse Drøftelser med deres Skrifter, henholdsvis *Education for a New Society*, 1942 og *Adult Education for Democracy*, 1944.

For Oplysningsarbejdet propaganderer W. E. A., men ellers fastholder Forbundet nu som før, at Propaganda er een Ting, Oplysning noget andet. I sin Aabningstale ved den internationale Oplysningskonference var W. E. A.s Formand, *Harold J. Clay*, inde herpaa, idet han bl. a. sagde:

»Ved at se tilbage over W. E. A.s Historie bestyrkes jeg i den Overbevisning, at dens stærke Stilling skyldes dens Beslutning om at hævde sin Uafhængighed, dens Fastholden ved Retten til Frihed for baade Elev og Lærer og dens Vægning ved at lade sig bruge som Propagandaapparat. Vi tror, at den kommende Internationale bør sætte sig samme Maal, at den for ret at tjene Arbejderbevægelsen maa undervise og ikke prædike — *teach and not preach* —, den maa gennem sine Oplysningsforanstaltninger aabne Mulighed for, at de, der gør Tjeneste i Arbejderbevægelsen, kan blive bedst muligt informeret og effektivt udstyret til Løsningen af deres Opgaver i denne Bevægelse.«

De tyske Kvinder hygger sig i Klasseværelse A.

Roskilde.

SOCIALDEMOKRATISK IDÉUDVIKLING FRA GIMLE-PROGRAMMET TIL „FREMTIDENS DANMARK“ AF POUL HANSEN (KALUNDBORG)

Det danske Socialdemokratis Idéudvikling kan selvsagt ikke behandles udtømmende paa faa Sider. Alene tilfredsstillende at definere, hvad der menes med »Idéudvikling«, kunde i sig selv tage ikke saa lidt Plads. Her tages Ordet i Betydningen: Udviklingen af det principielle Syn, som under Hændelsernes skiftende Faser har ligget bag Dagens Politik, og som Undersøgelsesmateriale er anvendt den vekslende Udformning af Socialdemokratiets principielle Program sammen med visse centrale Kongresudtalelser, Arbejdsprogrammer o. l.

En grundigere Undersøgelse maatte f. Eks. tage Hensyn til, at det danske Socialdemokrati ikke er nogen ensartet Masse, og at det principielle Syn derfor ikke er sammenfaldende for alle Socialdemokrater, selv ikke de mest fremtrædende. Det turde her være tilstrækkeligt at henvise f. Eks. til den kølige Overbærenhed, hvormed den retroende Marxist *Ernst Christiansen* altid anmelder Kæfteren *Steinckes* filosofiske Tilkendegivelser.

Videre maatte der foretages en grundigere Analyse af Dagspolitiken og de Begrundelser i Tale og Skrift, som paa ethvert Tidspunkt er givet for den, og hele den politiske, sociale og økonomiske Baggrund maatte tages nøjere i Betragtning. Ogsaa Debatten i Dagspresse, Bøger og Tidsskriftslitteratur maatte undersøges. Alene heraf fremgaar, at de efterfølgende spredte Bemærkninger kun kan være et meget ufuldkomment, skitsemæssigt Bidrag til Belysning af Emnet.

Holder vi os altsaa til de mere autoritative programmatisk Udtryk for Socialdemokratiets principielle Opfattelse, kan det slaas fast, at Socialdemokratiet i sin *Grundopfattelse* ikke har fjernet sig nær saa meget fra sin Oprindelse, som mange *Modstanderes* Vulgæragitation vil paastaa — og som vel ogsaa mange *Tilhængere* tror.

Dette Grundsyn bygger for det første paa Kritiken af det privatkapitalistiske Samfundssystem, som hviler paa den private Ejendomsret til Produktionsmidlerne og medfører en Række ulykkelige sociale Forhold. Dernæst bygger det paa den Betragtning, at dette Samfund — ligesom tidligere Samfundsformer — er et Gennemgangsled paa Vej mod en højere Samfundsform, hvis Kendetegn vil blive, at Produktionsmidlerne overgaar i socialistisk Fælleseje, og Udbytningen derved ophæves. I Overensstemmelse med den moderne Socialisme, der har *Karl Marx* til Grundlægger — og i Modsætning til det 18. Aarhundredes Utopister — mener Socialdemokratiet, at den organiserede Arbejderklasse maa være den drivende Kraft i Arbejdet for at frem-

skynde denne Samfundsudvikling og frigøre Arbejderne — »befri Arbejdet«, som det hed i de tidligere Programformuleringer.

Hertil knytter sig de Opfattelser, som gør Partiet til et *reformistisk Socialdemokrati*. Man vil naa Maalet ad *lovlig og demokratisk* Vej, ikke ved nogen voldelig Omvæltning, og man vil arbejde for Reformen, som tjener et dobbelt Formaal: dels er de i sig selv en Forbedring af Arbejdernes Vilkaar, dels tjener de til Samfundets *gradvise* Omformning i Retning af Socialismen, idet man har erkendt, at selv om man alene koncentrerede Kræfterne om Magtens Erobring — og undlod undervejs at tage Reformen med — kunde man alligevel ikke samme Dag, Magten var erobret, med et Slag gøre Samfundet socialistisk. Der maatte under alle Omstændigheder en Overgangsperiode til.

Det har endvidere altid været et ufravigeligt Princip for Socialdemokratiet, at man ikke blot betragtede Demokratiet som et *Middel*, men som selve Grundlaget for Samfundslivet — og man erkendte, at samtidig med at Socialdemokratiet bekendte sig til Arbejderklassens internationale Solidaritet, maatte det gøre sit Arbejde paa det nationale Grundlag, som aldrig er blevet fornægtet.

I skiftende Formuleringer finder man disse kort optrukne Grundsynspunkter i Partiets principielle Program og i de forskellige Arbejdsprogrammer og Udtalelser. Her skal kun henvises til det oprindelige Gimle-Program fra 1876, det endnu gældende Principprogram fra 1913, Kongresmanifestet fra 1919, Manifestet »Danmark for Folket« af 1934 og Programmet fra Kongressen i Sommer »Fremtidens Danmark«.

I Gimle-Programmet hed det:

»I det nuværende Samfund er Arbejdsmidlerne Kapitalisternes Monopol, Afhængigheden fra Arbejderklassens Side lige over for dem, som har tilegnet sig Udbyttet af Aartusinders Arbejde, er Aarsagen til Nøden og Elendigheden, som bestandig tynger paa Arbejderstanden, Samfundets nyttigste Medlemmer.

For at befri Arbejderstanden for den Byrde, som bestandig ligger paa den, udfordres det, at Arbejdsmidlerne bliver fælles Ejendom og staaer til Afbenyttelse for alle Medlemmer i Samfundet, saa at det rene Udbytte tilfalder enhver og bliver uddelt paa retfærdig Maade.

Det maa være Arbejderklassens Værk at befri Arbejdet. Alle andre Klasser er lige over for den kun en reaktionær Masse.

Udgaaende fra disse Grundsætninger stræber det danske socialdemokratiske Arbejderparti ved alle lovlige Midler efter en fri Stat og et socialistisk Samfund.

Afskaffelse af Lønarbejds-Systemet, samt enhver Slags Udbytning, ligemeget i hvilken Form den optræder.

Udryddelse af alle sociale og politiske Uligheder.«

»Det socialdemokratiske Arbejderparti fordrer som Statens Fundament:

1. Almindelig, lige og direkte Valgret med hemmelig Stemmeafgivning for ethvert Medlem af Staten, baade Mænd og Kvinder, fra det 22. Aar til alle Stats- og Kommune-Institutioner.«

»2. Afskaffelsen af alle Presselove, Forenings- og Forsamlingslove, samt alle øvrige Love, hvorved et Folk kan blive forhindret i at tilkendegive sine Tanker i Ord og Skrift.«

I 1913-Programmet konstaterer man ligeledes til Indledning, at den private Ejendomsret til Produktionsmidlerne er Midlet, hvormed et Mindretal af Samfundets Medlemmer tilvender sig Udbyttet af Menneskehedens Arbejde.

»Voksende Masser af Befolkningen forvandles til besiddelsesløse Lønarbejdere, og de tekniske Hjælpeviders mægtige Udvikling, der burde komme alle Samfundets Medlemmer til Gode, bringer i stigende Grad det store Flertal, ikke blot de egentlige Lønarbejdere, men ogsaa den øvrige arbejdende Befolkning, ind under Kapitalens Magt og Udbytning.

Denne Samfundstilstand — Kapitalismen — umuliggør en retfærdig Fordeling af Samfundsarbejdets Udbytte, fremkalder planløs Produktion, hvorved uhyre Værdier gaar til Grunde, skaber Krise og Arbejdsløshed, splitter Samfundet i to modsatte Lejre i en bestandig mere omfattende og bevidst indbyrdes Klassekamp. Socialdemokratiet kræver derfor Produktionsmidlernes Overgang til Samfundsejendom — Socialismen.«

Som Indledning til Dagskravene indeholder dette Program følgende Sætning, der — omend noget anderledes udformet — kom ind i Programmet allerede 1888:

»Som Overgang til Samfundets socialistiske Organisation, til Beskyttelse for det arbejdende Folk og til Fremhjælpning af dets økonomiske, intellektuelle og moralske Vel opstiller det danske Socialdemokrati følgende Fordringer . . .«

Og forrest blandt disse Fordringer stod i 1913 som i 1876 — og som i Dag — de demokratiske Grundkrav.

Fra Manifestet fra Kongressen 1919 citeres to Afsnit:

»Vi afviser nu som altid i Overensstemmelse med den moderne Socialismes Grundlæggere alle hel- og halvanarkistiske Tendenser. Vi ser i Syndikalismen et Tilbagefald til forældede Fremgangsmaader og i Bolshevismen Metoder hentet fra en revolutionær Fase i et hidtil økonomisk og politisk tilbagestaaende Land. Vort Parti stiller sig nu som altid paa Demokratiets Grund. Vi vil vinde Folkets Flertal for vore Idéer og tror, at de kun kan gennemføres fuldt ud af et Folk, hvis Flertal hylder disse Idéer.

Socialismen, der er en højere Samfundsordning end den nuværende, kan kun virkeliggøres gennem planmæssigt Arbejde af en stadig mere samlet, oplyst og dygtiggjort Arbejderklasse, der bruger alle Midler til sin Frigørelse: faglig, kooperativ og politisk Organisation og Aktion.«

»Gennem Deltagelse i den parlamentariske Virksomhed ønsker vi paa ethvert Tidspunkt at varetage det arbejdende Folks Interesse i størst mulig Udstrækning og fremme en samfundsmæssig Afgørelse af de foreliggende Spørgsmaal. En af Hovedopgaverne i den nærmest kommende Tid maa være at sikre Arbejderne voksende Andel i Ledelsen af Produktionen og i dennes Udbytte, indtil vort Endemaal opnaas: det fulde Udbytte til dem, der arbejder.«

I Manifestet »Danmark for Folket« finder man en kraftig Bekendelse til Demokratiet — forøvrigt endnu kraftigere i den meget omfangsrige Kongresudtalelse fra 1939 — og den er polemisk vendt mod Kommunisme og Fascisme. I Manifestets Indledning fastholdes det principielle Syn:

»Idet Socialdemokratiets Hovedbestyrelse fastholder det socialdemokratiske Program, hvis Maal er at samle alle, der hører til den arbejdende og udbyttede Befolkning, i det socialistiske Parti til Magtens Erobring og til Afskaffelse af det kapitalistiske Privateje til Produktionsmidlerne, henvender man sig ved nærværende til alle de Befolkningslag, som lider under den af Kapitalismen fremkaldte Krise, til Industriens og Landbrugets Arbejdere, til Gaardmænd, Husmænd, Fiskere, Tjenestemænd og Næringsdrivende i Handel og Haandværk, til alle Haandens og Aandens Arbejdere med Opfordring til disse Befolkningslag om at samles om en positiv Politik til Genskabelse af sunde og ordnede Forhold i Samfundet.«

Medens alle Socialdemokratiets tidligere Arbejdsprogrammer har haft denne Dobbelthed: idet vi fastholder vort principielle Syn, og idet vi gentager vor principielle Kritik af Kapitalismen, vil vi i *Øjeblikket*, da en afgørende Ændring altsaa *ikke* kan finde Sted, gaa ind for det og det . . ., gaar man i Programmet af 1945 »Fremtidens Danmark« *uden* denne Reservation og Undskyldning i Gang med Forelæggelsen af Partiets Synspunkter paa, hvad der *nu* skal gøres. Man finder at være naact til det Tidspunkt, hvor de principielle Synspunkter paa den videregaaende Politik og Dagspolitiken smelter sammen.

Det fastslaas i »Fremtidens Danmark«, at Krigen fjernede den nazistiske Trusel, men ikke det uheldige økonomiske System, der nu kan karakteriseres som *Monopol-kapitalisme*, »fordi den domineres af monopolagtige Sammenslutninger . . ., der ikke er dannet med det Formaal at forbedre og billiggøre Produktionen, men tværtimod for at skabe større Gevinst til Virksomhedernes Ejere.« Som karakteristisk for dette System nævnes de urimelige Uligheder i Indkomst- og Formuefordeling, de stadig

tilbagevendende Kriser og de Skel, der sættes i Befolkningen økonomisk, uddannelsesmæssigt og kulturelt. Kritiken uddybes nærmere, og det fastslaaes paany, at »det kapitalistiske Samfunds Fejl rammer ikke Arbejderne alene, men hele den brede Befolkning.« »Før vi har ændret dette System, har vi ikke rensset ud hverken til Bunder eller til Tops. Krigen og Krigsøkonomien har rokket alvorligt ved dette System. Nu maa det aldrig vende tilbage. Det formaaede ikke at løse Førkrigstidens Problemer — og det vil endnu mindre kunne løse Efterkrigstidens. Det vil blive en Kilde til nye Kriser, mere Arbejdsløshed — maaske til nye Nazismer og nye Krige.« »Kriserne og Arbejdsløsheden er Udtryk for Spild af Værdier, et Sløseri, som et moderne Samfund ikke kan være bekendt, og som den forarmede Efterkrigsverden ikke har Raad til. Den Kritik, som Socialdemokratiet gennem Aartier har rettet mod Kapitalismen, maa nu vinde Tilslutning hos Befolkningens Flertal« (Fremhævet her).

Kritiken af Kapitalismen er i Grundtræk den samme som i alle Aarene siden 1876, men man ønsker nu at drage umiddelbare Konsekvenser deraf, og derfor opstilledes der paa Kongressen ikke alene et forfatnings- og socialpolitisk Program i Overensstemmelse med og Forlængelse af Socialdemokratiets hidtidige Dagspolitik paa disse Omraader, men der opstilledes ogsaa et konstruktivt og detailleret økonomisk Program, der ganske vist ikke er noget Brud med de Hovedlinjer for den økonomiske Politik, som Socialdemokratiet i 30'erne og under Krigen har ønsket fremmet, men som alligevel til Forskel herfra betegner et mere aabent Angreb paa Kapitalismens økonomiske Principper og anviser Veje til at bygge Samfundets Økonomi op paa et nyt Grundlag, der i det store og hele maa betegnes som socialistisk. Men herom senere.

I den vulgære Agitation under Valgkampen er det uden videre paastaaet, at med en Gennemførelse af Socialdemokratiets Program maatte Friheden gaa tabt og altsaa Demokratiet blive ødelagt, og fra visse Sider er man end ikke veget tilbage for at antyde, at noget saadant ogsaa er Socialdemokratiets Ønske. Det har i denne Forbindelse ikke manglet paa groft Misbrug af Kommunisternes mere blakkede Indstilling til Demokratiet, som uden videre er stukket Socialdemokratiet i Skoene. Det skal derfor noteres her, at næppe noget tidligere socialdemokratisk Arbejdsprogram har indeholdt en saa kraftig, en saa klar og tydelig defineret Bekendelse til Demokratiet som netop »Fremtidens Danmark«.

Der kan nu være Anledning til at standse op og gøre et Par Betragtninger over dette hastige kronologiske Længdesnit gennem Socialdemokratiets principielle Syn paa Samfundets økonomiske Grundlag. Det er paavist, at selve *Grundsynet* ikke har forandret sig, men det er ogsaa fremgaaet, at der er stor Forskel i *Formuleringerne*, og denne Forskel skyldes ikke blot skiftende Sprogbrug, men ogsaa en Forskydning i

Opfattelsen af Detaillerne — paa visse Omraader endog væsentlige Detailler. Et groft, enkelt og ensidigt Syn paa Tingene bliver efterhaanden mere nuanceret og differentieret, og denne Proces har været i Gang hele Tiden.

Som Eksempel kan nævnes, at Gimle-Programmet fastslog: »Det maa være Arbejderklassens Værk at befri Arbejdet. *Alle andre Klasser er lige over for den kun en reaktionær Masse*« (Frenthøvet her). Denne lasalleanske unægtelig summariske Bedømmelse afsvækkedes allerede ved næste Kongres i 1888 til: »Alle *Partier*, som ikke anerkender denne Opgave at være Statens Øjemed, er lige overfor Socialdemokratiet en reaktionær Masse.« En yderligere Afsvækkelse følger i 1890, da den »reaktionære Masse« bliver til »principielt Socialdemokratiets Modstandere«. Man indsaa Nytten for Arbejderne af Alliancerne med Venstrepartiernes, og det var da vanskeligt at opretholde Forestillingen om dem som en reaktionær Masse! I 1896 falder denne Stillingtagen til de andre Partier helt bort, og paa en vis Maade i Stedet derfor indføjjes allerede i 1894 nogle Linjer om, at den tekniske Udvikling medfører »efterhaanden den paa eget Arbejde hvilende Smaadrifts Undergang og gør det store Flertal af Samfundsmedlemmer afhængige af den koncentrerede Kapital.« Det fastslaaes derfor, at den lille Haandværker, Handlende og Jordbruger har Interesser fælles med Lønarbejderne. I 1913 opretholdes Forestillingen om, at voksende Masser af Befolkningen forvandles til besiddelsesløse Lønarbejdere, og at det store Flertal af Befolkningen bringes ind under Kapitalens Magt og Udbytning, men Ordene om Smaadriftens Undergang udgaar. Siden da har den Opfattelse stadig gjort sig gældende, at mange flere end Lønarbejderne er det privatkapitalistiske Systems Ofre, men Forestillingen om Bedrifternes automatiske Koncentration i Storbedrifter har ikke kunnet opretholdes. Dermed har heller ikke den oprindelige grove Anskuelse kunnet holde, at Socialisme vil sige Produktionens Koncentration i Storbedrifter under Statsledelse.

De meget enkle Slagord og afknappede Sætninger slaar efterhaanden hverken til for at karakterisere det bestaaende Samfund eller til at skildre de Veje, man ønsker at gaa. Der maa gives fyldigere Besked. Principprogrammet bliver udførligere — og i samme Grad som Arbejdsprogrammerne vokser fra at være nogle nummererede Punkter til at være en Pjece og fra en Pjece til en Bog, bliver ogsaa de i Arbejdsprogrammet indflettede principielle Betragtninger af større Omfang.

Heri afspejler sig dels en øget Indsigt i Samfundsforhold, dels disse Forholds stadig mere komplicerede Natur og dels endelig den Omstændighed, at efterhaanden som Socialdemokratiet sætter *sit* Præg paa Samfundsudviklingen, kan det ikke staa i 100 pCts Opposition til det til enhver Tid bestaaende Samfund. Man kan med en vis Ret sige, at fra Slutningen af forrige Aarhundrede befinder vi os i en Over-

gangsform mellem den rene liberalistiske Privatkapitalisme og det, man maaske kan kalde den rene Socialisme. Allerede dengang begyndte man nemlig at begrænse den private Kapitalejers uindskrænkede Herredømme over Produktionsmidlerne og at gennemføre Reforme, der hævede Arbejderne den første bitte lille Smule over Eksistensminimum. Arbejderne fik en gennem Aarene voksende Prioritet i Samfundet. De maatte derfor i deres politiske Virksomhed tage visse Forbehold i Kritiken og ved Overvejelserne af nye Fremskridt tage Hensyn til, at de i stigende Grad havde mere end Lænkerne at tabe. »Samfundet« var ikke længere noget massivt fjendtligt, som man blot havde at forholde sig fuldkommen negativt overfor.

Navnlig i 1930'erne maatte denne Side af Sagen komme meget stærkt frem paa Baggrund af de sociale Tilbageslag, som Fascismens Hærgen i andre Lande medførte der. Derfor har da ogsaa de socialdemokratiske Manifeste fra 1934 og 1939 ved Siden af de fremadrettede Træk en stærkt »samfundsbevarende« Karakter. I 1934 taler man endog om at »genskabe« sunde og ordnede Forhold, og i 1939 indeholder Manifestet et stort Afsnit om Socialdemokratiets store og gode Gerninger gennem Tiden, hvorved Danmark er blevet et ganske andet end før.

Samtidig brød den *konstruktive* Indstilling mere og mere igennem. Der var kraftige Spirer til den baade under og efter forrige Verdenskrig og i 1920'ernes Politik. Men først i 1930'erne udfoldede den sig stærkere, og i »Fremtidens Danmark« staar den i fuld Blomstring. Den kan karakteriseres saaledes, at mens Socialdemokratiet før i Dagspolitiken har set det som en Hovedopgave paa det kapitalistiske Samfunds Grund at stille de størst mulige *Krav* — politisk og fagligt — for at skaffe Arbejderne den størst mulige Andel i Produktionsudbyttet uden at forlange Andel i Ledelsen af det økonomiske Liv, saa stiler man nu mere og mere bevidst mod Deltagelse i denne Ledelse. Man forfægter — støttet af de økonomiske Vanskeligheder og de planøkonomiske Bestræbelser overalt i Verden — det Synspunkt, at den *samlede* økonomiske Virksomhed maa *planlægges* og *ledes*, at Hovedmaalet maa være større Produktion og en anden Fordeling som Forudsætninger for højere Levestandard, og at Ledelsen derfor maa ligge hos de Instanser, der repræsenterer *hele* Folket, og ikke blot hos Kapitalbesidderne.

Ser man paa 1930'ernes politiske Manifestationer, synes nogen Betænkkelighed ved den konstruktive Politik endnu at gøre sig gældende. I Indledningen til »Danmark for Folket« 1934 lægges der Luft mellem Dagens Politik og Socialdemokratiets principielle Indstilling. »Den Produktionsform, som Socialdemokratiet tilstræber, vil utvivlsomt afløse Kapitalismen, men vi ved, at dette kræver en stadig fortsat Udvikling, som ikke kan springes over. Det er derfor Socialdemokratiets nærmeste Maal under den Omdannelse af Samfundet, som foregaar, at sikre . . . o. s. v.«

»Det maa være naturligt nu at afvente, til hvilket Punkt Udviklingen i Verdenshandel og Verdensøkonomi vil komme, og at foretage den fornødne Tilpasning ogsaa for vort Land. Derfor er Tiden ikke til et Arbejde med Teorier og Programpunkter, der rækker ud i en ukendt Fremtid.«

I 1939 gribes der straks noget fastere om Problemerne:

»Uden at anerkende Principper, som er akcepteret af Stater, der har forkastet det demokratiske System, og uden at udelukke det personlige Initiativs uundværlige og værdifulde Medvirken, vil Socialdemokratiet som hidtil tilstræbe Plan, System og Orden i det økonomiske Liv, overbevist om at dette vil være til uvurderlig Gavn for alle, der har alvorlig Interesse i ordnet, udbyttegivende Produktion.

I den Udstrækning, det maa være paakrævet, vil Partiet arbejde for Tilvejebringelse af Statsorganer, som kan yde Støtte, Vejledning og Kontrol overfor det økonomiske Liv, og disse Organer, som maa staa under Folkerepræsentationens Kontrol, skal omfatte Repræsentanter for alle Befolkningsgrupper, der berøres af den paatænkte Virksomhed, som ogsaa for Sagkundskab og almene Interesser.

Kongressen fastslaar, at Partiets Medvirken til Stats-Indgreb paa økonomiske Omraader kun kan foregaa under Iagttagelse af Grundlovens og anden Lovgivnings Bestemmelser, ligesom Overgreb overfor aandelige og politiske Rettigheder for Borgerne maa være udelukket. Absolut Lighed for Loven skal være sikret.«

Skønt »Fremtidens Danmark« ligger i Svøb i disse Linjer, og skønt der er overmaade meget i 1930'ernes Politik og dens Begrundelse, som peger udover Kapitalismen, havde man baade hos Modstanderne og mange Tilhængere endnu den Opfattelse, at Socialdemokratiet ikke var gaaet videre, end ogsaa Rammerne for et borgerligt socialradikalt Parti kunde holde til. Da derfor Programmet »Fremtidens Danmark« fremkom i Sommer og videreførte 1930'ernes Linje bl. a. ved som nye Elementer at medtage den konkrete Udformning af Tanken om det økonomiske Demokrati (de forkætrede mange Raad) og en mere bevidst Stilen efter Erhvervslivets Ledelse og efter Udbytningsens Begrænsning og fuldkomne Ophævelse paa visse Omraader — da stejlede man i store Kredse og talte om Fare for Frihedens totale Ødelæggelse!

Desværre blev der før Valget ikke Tid til andet end den meget grove Diskussion af »Fremtidens Danmark«. Den blev fra Modstanderne lagt op til et Valg mellem det velsignelsesrige private Initiativ paa den ene Side og Borgernes Umyndiggørelse ved Statskontorer og smaa Mænd med Mapper og guldtræssede Kasketter paa den anden Side. »Fremtidens Danmark« blev læst, som Fanden læser Biblen, og udsat for den groveste Forfalskning. Staunings Ro og Besindighed paakaldtes — og han har jo nok smilet i Skægget i sin Olymp ved den Snak. Til Trods for den Nuancering i Socialdemokratiets Opfattelse, som har fundet Sted, som her er paavist, og som særdeles tydeligt lod sig læse i Programmet, f. Eks. i Afsnittet om Industrien i

Samfundets Tjeneste, blev Problemet stillet op, som var det Socialdemokratiets Ønske at foretage en grov og skematisk Forvandling af Industrien til Statsvirksomheder. Man talte om socialistiske Dogmer.

Her er vi ved et Kernepunkt. En af de vigtigste Forandringer i Socialdemokratiets principielle Opfattelse bestaar netop deri, at man har opgivet Tanken om, at Socialismens Virkeliggørelse kun kan ske paa een Maade — gennem Statsforetagender. Udbygningens Ophævelse og Produktionens Planmæssighed, der er Hovedmaalene, kan særdeles vel opnaas med et Erhvervsliv, hvis Ejendomsforhold bevæger sig over hele Skalaen fra Privatejendomsret til det absolutte Statseje, og hvor ogsaa den enkelte Virksomheds Driftsledelse kan være meget forskelligt indrettet. Dels herved, dels ved Udløsning af Arbejdernes Foretagsomhed gennem Bedriftsraad, vil der i Virkeligheden blive langt større Raaderum for det *personlige* Initiativ end under den Samfundsform, hvortil Socialdemokratiets borgerlige Modstandere sværger. Det er dem og ikke Socialdemokratiet, som for Tiden rider Dogmernes Kæphest.

Valgresultatet har nu givet Socialdemokratiet Frist til at gøre baade sine egne Tilhængere og andre fuldkommen klar over Programmet, dets Linje, dets Detailler, dets Begrundelse og det principielle Syn, hvorpaa det hviler. Det er maaske, naar alt kommer til alt, en Fordel. Men saa maa Fristen ogsaa bruges.

For man kan jo ikke frigøre sig for en Fornemmelse af, at naar »Fremtidens Danmark« visse Steder slog saa haardt — ogsaa indadtil —, var det ikke uden Sammenhæng med, at de allerfleste af Socialdemokratiets Ordførere og Penneførere — Partiets mange udmærkede Dagspolitikere og fremragende Administratorer — har haft for Vane at give temmelig kortsigtede Begrundelser for den Politik, som til enhver Tid har været ført. Det er vistnok længe siden, at de lange Linjer og de store Perspektiver er foldet ud i større Omfang. Der har ogsaa i foruroligende Grad manglet teoretisk og principiel Debat indenfor Socialdemokratiet.

Hvis ovenstaaende Betragtninger derfor er usikre og hen i Vejret, kan det ogsaa have sin Aarsag deri.

FORORD TIL EN LITTERATURHISTORIE AF MØLLER NIELSEN

Kære Ven, skrev han til mig, naar du nu giver dig til at skrive Tredivernes Litteraturhistorie og begynder at afmale den som saglig, graa, negativ og uden Løftelse, saa glem ikke — det beder jeg dig saa mindelig om — glem ikke at fortælle, *hvorfor* den var saadan. Gør du det, vil du komme til det Resultat, at disse Forfattere alle som een maa sige som Luther i Worms: Her staar jeg — jeg kunde, hjælpe mig Gud, ikke andet! Du vil opdage, at hver af dem gjorde, hvad han kunde, hver af dem sagde, hvad han dybest følte som sandt og virkeligt. Midt i en Verden af Propaganda, af fordrejet og forløjet Forkyndelse og Hetz har de i hvert Fald staaet urokkelig fast paa Jorden, krystet og trykket tæt op og ned ad Virkeligheden. Dette bør du godskrive dem. De lod Tiden føre deres Pen — ja det var Tiden, der gennem dem malede sit eget Portræt. Man kan synes om dette Portræt eller lade være — men det ligner.

Jeg sad længe med min Vens Brev i Haanden og spurgte mig selv: Skal jeg da ligesom Tredivernes egne Skribenter tegne en Række Skikkelser, der ligesaa haabløst som deres er bundet af den jernhaarde Hverdag, afvæbnede af Fattigdom og Udsigtsløshed, saa vort Mod slaas ned, og vi lukker vore Bøger med den Tanke, at vi i for sig ligesaa godt kan skyde os selv eller springe i Havnen — *for der er ikke noget ved at være Menneske!* Jeg bandede en dyr Ed: Nej! Ikke om jeg vil!

Ikke desto mindre brændte min Vens Ord sig saadan ind i min Bevidsthed, at jeg efter hans Raad maatte gøre Rede for mig selv, hvad det var, der gjorde vore Digtere til det, de blev.

Hvad var da Tredivernes politiske Baggrund for denne Digtning? — Det var Staunings og Steinckes Glansperiode. Hvordan man end vil se paa dette Tidsrum, saa er det disse to, der sætter det afgørende Stempel paa Tidens Politik — Stauning med sit Kriseforsvar og Steincke med sit Socialforsvar. De to store Begivenheder er Valutakontoret og Socialreformen. Det ene var Erhvervsforsorg, det andet Socialforsorg, begge Dele foranstaltet som en indædt Modstand mod økonomisk Udslættelse i dødsenskritiske Situationer, hvor Erhvervslevet var ved at blive knust i Verdenskrisen, og hvor Titusinder var ved at blive opslugt af den nøgne Fattigdom, som den internationale Flodbølge af Arbejdsløshed ellers vilde rive dem ud i. Det var i Virkeligheden en utrolig Heltebedrift, der blev øvet i disse Aar, dette at frelse den lille Kragejolle, der hed Danmark, gennem den økonomiske Orkan, der da rasede hen over Verden. Det var ikke nogen stolt Skaberperiode — det er der mange, der nu bebrejder Datidens Politikere. — Nej, men det var en Redningsdaad af Format. Men Digterne

kan heller ikke skabe ud fra lyse Forhaabninger, naar de er om Bord paa et Skib, der gennem Aar trues med Undergang.

Arbejdsløsheden hærgede — det foraarsager aldrig Optimisme. Landenes Grænser var lukkede. Hvert Land sad i en Spændetrøje af Handelsaftaler, Varerestriktioner, Told-, Penge- og Magtpolitik. Nationalegoismen fejrede de sureste Triumfer, der nogen Tid er set. Og som Nationerne var länkebundne, og som Erhvervene var det, saadan var Individerne det ogsaa. Som Landegrænserne stængede, saadan stængede Økonomien den enkelte Borger. Han kunde bogstavelig talt ikke røre sig. Han kunde ikke tillade sig noget, for han vidste ikke, hvor længe han overhovedet havde noget. Tusinder kunde tælle paa Fingrene Dagene, indtil Indtægterne holdt op at flyde. Langt mindre turde nogen afbryde sit Arbejde for at tage et kortere eller længere Kursus eller rejse eller købe det mindste, der havde med Luksus at gøre: Bøger, Teaterbilletter, smukke Møbler eller Billeder. For det første brugte man derved Penge, der ellers skulde bestride en Arbejdsløshedsperiode; for det andet var det givet, at afbrød man sit Arbejde, tog en anden Pladsen, mens man var væk. *Det eventyrlige, der er lige saa nødvendigt for Livets Opretholdelse som Mad og Drikke, blev fuldkommen bortelimineret i Trediverne.* Dette er faktisk dette Tiaars Tragedie.

Kære Ven! Hvor det glæder mig at naa frem til disse Linjer, der kan staa som Motto for en Bog om Tredivernes Litteratur, for deri ligger en uimodstaaelig Spore for Fyrrernes Generation: *Tredivernes Tragedie var den, at Menneskene i dette Tidsrum blev afskaaret fra at udfolde deres Skaberevner.* Dette maa Fyrrernes Slægtled ikke lade sig afskære fra.

Verdensøkonomien forbød Individet at udfolde sit medfødte Fond af Fantasi, Visioner, Hjælpsomhed og Kammeratskab. Ligesom Nationerne var sig selv nok for at undgaa Fallit, saadan var det enkelte Menneske pisket og tvunget til at sikre sig selv først og sidst — bide sig fast i Femøren eller gaa til Bunds. Det store Maal, der gennemsyrede alt og alle, maatte nødvendigvis blive at sikre sig, bide sig fast i hver sin økonomiske Planke med Tænder og Nøgle — ikke først og fremmest at udfolde sine medfødte Evner i lykkelig Vækst. Det blev derfor trods al Socialpolitik og organisatorisk Samvirke alligevel en individualistisk Periode, en Selv-Isolationsperiode med hele den deraf uvægerligt følgende Ulykkesfølelse. Vi var Samarbejdsfolk af Egoisme — ikke af Tilbøjelighed, ligesom de skibbrudne paa en Tømmerflaade.

Gaar vi da i Lag med disse Digtere fra Trediverne, saa vil vi se, at hele deres Produktion er et stort Skrig: — Vi blev ikke i fuldeste Maal Mennesker, og vor Digtning skal være en Forbandelse af dette Faktum!

Det er Fattigdommen, der har forkrøblet os, siger *Harald Herdahl*, der kan staa som en af Generationens mest typiske Repræsentanter, og i en Række Bøger skildrer

han Fattigdommens Hærværk paa Menneskers Kroppe og Sjæle. Mest berømt er hans Gennembrudsroman »Man skal jo leve«, der skildrer Københavns Slumkvarterer — en Dyng af Fattigdom og Elendighed mellem Arbejdsløse, Alfonser, Luddere, Cigarhandlere med Smugkro, Bisser, Originaler, Enker, Gamle, Aviskoner og unge Mennesker; en Verden, hvis Begivenheder er Laanekontorssjofelheder, Fosterfordrivelser, Slagsmaal, Tuberkulose — ingen Nuance af Fattigdommens Plager er overset, og naar vi har læst Bogen, har vi været igennem Armodens Inferno.

I denne Bog lød der dog, ligesom i Herdahls første Bog »Bisser«, et blødt: »Disse mine Fattige —«, men med Aarene blev Tonen mere bitter, og i hans haardeste Bog »En Egn af Landet« lød der et ru: »Det er Pampernes Skyld«, og han gik over til at skildre, hvorledes det er Rigdommen, selv den ubetydeligste, der gør Menneskene usle og nederdrægtige. Og i denne Paavisning er han hensyns- og naadeløs, ligesom *Erling Kristensen* er det i sine Bonderomaner fra samme Tiaar. Begge ryster de en forbitret Knytnæve over Hovedet paa dem, der hensynsløst driver økonomisk Selvforsyningspolitik og afspærrer sig overfor de prisgivne Medmennesker i selvgod Egoisme. »Støtten«, »Kværnen maler« og »Stodderkongen« staar som Monumenter over denne økonomiske Selvfordærvelse hos Mennesker.

En hel Række andre Forfattere rettede Søgelyset mod deres Barndom og sagde: »Naar vi ikke er blevet Mennesker, er det, fordi man ødelægger vor Opvækst med en forkert Opdragelse. Man ødelægger allerede hos Barnet den Voksnes Livsevne.« Her satte *Knut Becker*, *Hans Scherfig* og *Mogens Klitgaard* ind ved Siden af *Harald Herdahl*! Næsten alle er de enige om, at fordi Opdragelsen satte ind paa at gøre os underdanige overfor Autoriteterne og de rige, er vi blevet berøvet vort frie Initiativ, vor Opfindsomhed, vor Vilje til fri, frejdig og lykkelig Udfoldelse. Vi er alle Fanger i Opdragelsens Bur. Vor Opdragelse gør os servile, underlegne, initiativløse og smaat-skaarne. Vi opdrages til at være fattige og tjenende Aander. Dette er den bitre Lære af *Knut Beckers* halve Snes Bøger om *Kaj Gøthsche*, af *Hans Scherfigs* »Det forsømte Foraar« og »Den forsvundne Fuldmægtig«, at *Klitgaards* »Gud mildner Luften for de klippede Faar« og *Herdahls* »Den første Verden«, »Naar vi bliver voksne« og »Min Barndom«. Og selv om den ene skriver i flyvende Medleven, den anden i funklende Satire, den tredje i nonchalant Opgivelse og den sidste i Bitterhed, saa er der dog i dem alle en Anklage mod den Fattigdom, der forkvakler Børnenes Sjæl. Disse Bøger er i sidste Instans en Anklage mod den økonomiske Krise i Trediverne. Det er Ulykkesfølelsen, der har dikteret dem.

Et gennemgaaende Træk for hele Tidsrummets Digtning er dens næsten voldsomme erotiske Optagethed. Og det hænger ogsaa sammen med den økonomiske Lammelse af alt andet Initiativ. Man kan vist groft sige, at jo mere man gør Mennesket arbejdsløs

enten ved Rigdom eller Fattigdom, jo mere vil dets sjælelige Aktivitet søge sig Afløb i Erotik. Hvad man ikke kan udfolde af Charme, Overlegenhed, Leg og Kamp i sit Erhverv eller i sine Fritidssysler — det vil skaffe sig Afløb i Seksualitet af forskellig Slags. Nogle gør det ved at protestere mod Fattigdommens Forkvakling af det seksuelle Liv, som Herdahl gør det i det meste af sin Digtning; andre protesterer mod Hemmelighedskræmmeri ved en særdeles Aabenmundethed paa dette Omraade; andre igen ser alene i hæmningsløs seksuel Udfoldelse Hovedvejen til Lykken — og for dem bliver det erotiske noget næsten religiøst — ja endog kosmisk. I den Forbindelse kan med visse Nuanceforskelle nævnes saadanne Navne som *Johannes Wulff*, *Jens August Schade* og *Kaj Munk*. *Jorgen Frantz-Jacobsen* er med sin »Barbara« nærved at opstille Elskoven som en hel Naturguddom — saa straalende er hans Hyldest til den fortryllende amoralske Forelskelse.

Men det tragiske ved al denne Erotik er, at den ikke tør ende med, at Børn kommer til Verden. Alt, hvad der hører et rigt Liv til — det havde Trediverne ikke Raad til, mente man dengang. Man havde ikke Raad til at faa Børn, kun til at elske. »Jo, vi elsker hinanden,« siger *Leck Fischers* unge Mennesker til hinanden, »saadan som vi nu kan elske ... *Vi fornøjer os med hinanden.*« Og de fortsætter:

— Vi, to unge, raske, jævnt normale Mennesker har ikke Raad til at faa Børn, ikke Tid til det men vi har Raad til smukke Klæ'r, god Mad og store, øde og tomme Værelser ... det er da vanvittigt ...«

Det er dette graa Vanvid, hele *Leck Fischers* Forfatterskab drejer sig om — Smaaaborgerlighedens Vanvid. *Arbejdsløshedens Modpol bliver i Kriseaarene en smaa-borgerlig Tilværelse*. Det store Ideal bliver en fast og honnet Stilling, med bløde Lænestole og gode Cigarer, og som Toppen paa Lyksaligheden en lille Familiebil eller en Motorbaad. For disse Ting solgte man i Trediverne sin Sjæls Salighed. Med Titlerne paa *Leck Fischers* berømteste Romaner kan det karakteriseres: »Man vil være en anden« — noget finere og rigere. Derfor bor man i »Abehuse« eller »tomme Huse«; derfor er man »halve Mennesker«; derfor bliver man just saa udbrændt som »Kvinden paa Fyrre«, *Gammeljomfruen* paa Kontoret; ja, vi bliver af lutter Respekt for Flip og Slips »Kontormennesker« eller »Kontorinvalid«er, som Fischer bittert kalder det. Saa gale er de Voksne, at »Drengen fra Gaden« springer i Floden for at redde sin lille varme Menneskesjæl fra al denne Kulde. Dette lange vemodige Forfatterskab er een eneste Længsel efter »Barnet«, *Frodigheden* og *Livsvarmen*, men Trediverne bød ham kun borgerlig Goldhed, Livskulde og Selvtilstrækkelighed.

Mellem andre retter *Hans Scherfig* sit funklende satiriske Skyts mod den samme Borgerlighed, en Tugthustilværelsens Apoteose, i »Den forsvundne Fuldmægtig«, der er Tidsrummets vittigste Bog. *Kjeld Abell* ler ogsaa Borgerligheden ud i sit elegante

Spil »Eva aftjener sin Barnepligt«, og det er det borgerlige Lyseslukkeri, Herdahl angriber i sin »En lidt almindelig Historie«, hvor det dræber og forfølger den sunde Kærlighed mellem to unge Mennesker, fordi de ikke er fine nok til hinanden. *H. C. Branners* »Legetøj« er maaske den allermest ætsende Bog om denne livsdræbende, altudtværende Stræberelendighed.

Naturligvis maatte hele denne dybe Pessimisme faa sin romantiske Modpol. Selv den skarpeste og mest klarhjernede Realist har jo et blødt Sted, en romantisk Plet midt i den graa Hjernemasse. Hans Scherfig f. Eks., han, der er satirisk kritisk som en Ragekniv, og som har en lystig Djævlesplint i Øjet, der lader ham se alt det forkerte i denne den forkerteste af alle forkerte Verdener, han har i sit Maleri et Jungland, hvor han er Legconkel til lyserøde Flodføl og blaa Elefanter under Palmer saa lækre som Porrer — en barneglad Verden langt fra Skatte- og Socialkontorer med samt deres forsømte Fuldmægtige og forsvundne Foraar.

Thit Jensen tilfredsstillede den samme utopiske Drøm ved sin historiske Idyllisme i »Stygge Krumpen« og »Valdemar Atterdag«, hvor Afskyen for almindelige Mennesker laver sig helstøbte og storslagne Helte af døde Bisper og Konger, og hvor der op mod det økonomiske Graavejr i Samtiden blev sat en Overdaadighed af farverig Pomp og Pragt, Silketalarer, Perler, Kæder, Vin, Kvinder, Elskov og Hjerteguld. Den graa Virkelighed faar sit regnbuestraalende Modbillede i Drømmen — saadan gaar det altid i trange Tider, og det er gerne Historien, der maa staa for Skud.

Ogsaa *Kaj Munk* søger i sit Renæssancespil »Cant« denne Udvej saavel som i flere bibelske Dramaer. Han var akkurat lige saa hypnotiseret af den økonomiske Krise, som alle vi andre var det. Men han vilde frigøre os fra det graa Fangenskab ved at forlange Overdaadighed af os i Synd saavel som i Tro. Vi skulde blive frygtelige i Opofrelse og Lyst som David, Grundtvig og Niels Ebbesen. Men stærkest protesterer Kaj Munk mod den klarøjede Beregning, den Realitets- og Balancepolitik, der førtes i disse Aar, og som var den eneste mulige. Han kræver en Fanatisme, der øjeblikkelig slaar til og slaar sig ihjel, og en Tro, der faar sin Mand til at gaa paa Vandet og synke. Det store Menneske skal frelse og lutre Danmark og gøre Danskerne til et Folk, der er lydigt overfor Fanatismens Krav. En Englænder har nylig sagt om Fanatismen, at »i den kender vi det Raseri, hvormed en trofast Hund forsvarer sin Herre«. Den Hund spøgede stygt i Kaj Munks Drømme.

Den ejendommeligste Utopi finder vi hos *Soya*, der ikke vil give Slip paa sin skarpe Logik selv i de vildeste Fantasier. I sin kyniske Frodighed begærer han at se en Aarsagssammenhæng mellem onde Handlinger og en Straf, der vel kan faa 30 Aars Hænstand, men som dog uvægerligt vil naa frem ved et Tilfældes Hjælp. Det er primitiv Nemesistro i hyperintellektuel Udgave, men den er vel kun en Afart af de mange

Former for mere eller mindre mystisk betonedede religiøse Drømme, som man søger at give videnskabeligt Fundament. Ogsaa *Jacob Paludan*, hvis Forfatterskab mere hører Tyverne til, men som har hele Periodens kritisk pessimistiske Holdning, er jo paa Vej i Retning af det okkulte, den fjerde Dimension og Tidens Relativitet. Han sætter sit Haab til de ubekendte Faktorer — som alle Romantikere.

Endnu en Ting er karakteristisk for Tredivernes Forfattere, og det er Forsøget paa at skrive den kollektive Roman. Man afskaffer Helten, den Centralskikkelse i Romanen, der som oftest var rigere udstyret end Mennesker i Almindelighed, og som derfor fik Prinsessen og det halve Kongerige. Man siger: der er ingen Helte i det virkelige Liv. Vi er, naar alt kommer til alt, temmelig ens. Skal man derfor skildre Livet sandt, saa maa det ogsaa skildre en hel Række smaa Mennesker, der pusler om hinanden, saadan som de gør i Virkeligheden. Vi faar da Myldreromanerne: Herdahls »Man skal jo leve« fra Københavns Slum, Leck Fischers »Karrégade 13« med en Ejendoms Mennesker som »Heltene«, Branner med sin »Legetøj«, der skildrer et Handelshus' Personale o. s. v.

Dette var ogsaa med til at give Tredivernes Digtning sin graa Tone, denne Masse-skildring af monotone Eksistenser. Kollektive i egentlig Forstand var disse Romaner ikke. Der var ikke noget, der bandt de mange Individer sammen i et Fællesvirke, en indbyrdes Vekselvirkning og Inspiration. Det var isolerede Skæbner, der var ret tilfældigt sammenstuede i Ejendomme, Gader og Handelshuse. *Sven Møller Kristensen*, en typisk Repræsentant for Tredivernes Aandsarbejdere, har da ogsaa med et bedre Udtryk kaldt disse Værker for *komplekse Romaner*.

Tilbage staar stadig den uløste Opgave at skrive Romanen om det, der binder Mennesker sammen, om Udveksling af Livsværdier mellem dem. Hidtil har Forfatterne ikke haft Øje for de sociale, de selskabelige Sider hos Mennesket. Desto skarpere har man set, hvad der skiller. Ensomhedsjammeren var almindelig paa Parnasset.

— — —

Skal jeg da svare min Ven paa hans Brev, maa det blive med en Forsikring om, at jeg vel ser, at Trediverne malede i graat af bitter Nød og Trang. Tredivernes Digttere skal ogsaa prises for deres forbitrede Kamp med det, der hæmmer en fri og frodig Livsudfoldelse i et inspirerende Fællesskab mellem Mennesker.

Men, kære Ven, jeg vil ogsaa have Lov at tilføje, at Tredivernes Digttere ikke havde Øje for — kunde ikke have det — at Mennesket er ukueligt, at det har en altid uknægtet Evne til at ryste Elendighedsfølelsen af sig og bygge op trods Graaden af i Gaar. Krigen har afdækket disse menneskelige Reserver, og paa dem kan der digtes store Ting.

UNGDOMMEN OG 21 AARS VALGRETEN

AF CARL V. KITTELMANN

Kravet om 21 Aars Valgretten er rejst paany. Denne Gang fra flere Sider, men Berettigelsen dog kraftigst understreget af Socialdemokratiet, for hvem dette Krav er et af de principielle, der med visse Mellemrum er fremdraget i den sidste Menneskealder, naar Ændringer i Forfatningen har været paa Tale. Og det er i Virkeligheden ikke saa faa Gange, siden Junigrundloven af 1849 saa Dagens Lys.

Spørgsmaalet om 21 Aars Valgretten synes ikke at have sat sig ret betydelige Spor i Litteraturen; enkelte Forfattere strejfer det lige akkurat i Forbindelse med Omtalen af den lige og almindelige Valgret, men kommer dog ikke nærmere ind derpaa.

Første Gang, det var paa Tale, er, saa vidt det kan ses, i en Programudtalelse fra Socialdemokratisk Ungdomsforbunds Kongres i Vejle i 1906. Der kræves heri almindelig lige og direkte Valgret for alle Mænd og Kvinder fra 21 Aars Alderen. Socialdemokratiet fremsatte Forslag herom i Rigsdagssamlingen 1907—08, og hermed bragtes Spørgsmaalet om Valgret for de 21-aarige for første Gang frem paa den danske Rigsdag. Forslaget fik forøvrigt en meget krank Skæbne, idet det Folketingsudvalg, der nedsattes til Behandling af det, aldrig afgav nogen Betænkning.

I de følgende Aars Forfatningsdiskussioner var det et af Hovedpunkterne for Partiet. Det blev fremsat Gang paa Gang, men det blev hver Gang afvist fra Flertalspartiernes Side. Først i 1937 lykkedes det at faa nedsat den Forfatningskommission, hvis Flertalsindstilling dannede Grundlaget for de Ændringer af Grundloven, der var til Folkeafstemning i 1939, men som ikke opnaede de foreskrevne 45 pCt. Ja-Stemmer fra *samtlige* Vælgere.

Det oprindelige Grundlovsforslag ændrede Valgretsalderen til 21 Aar, men kun Socialdemokratiet og Det radikale Venstre var stemt herfor. Det lykkedes dog at forhandle sig til Rette med de Konservative, og i det endelige Forfatningsforslag var fastsat en Valgretsalders paa 23 Aar, som imidlertid Sofavælgerne, nærmere betegnet Partiet Venstre, satte en Bom for. Var det ikke sket, havde vi i Dag haft Valgret og Valgbarhed med 23 Aars Alderen og dermed ligget paa Linje med Norge og Sverige samt en lang Række andre Lande. Samtidig var der vel faldet Ro om Spørgsmaalet, og vi havde ikke i Dag staact overfor Forfatningsændring igen.

At Kravet om en Forfatningsændring er rejst igen efter Krigens Ophør, og rejst med forøget Styrke, undrer ikke. En Krigs Afslutning giver sig som oftest Udtryk i mere radikale politiske Strømninger i Befolkningen, og selv om jeg ikke vil anse 21 Aars Valgrettens Indførelse som Udslag af Radikalisme, maa den forøgede Til-

slutning til Kravet dog ses paa denne Baggrund. Partier og Kredse, der tidligere har vendt sig imod det, gaar nu med fuld Musik ind for Kravet. Jeg betvivler imidlertid, at det i alle Tilfælde sker af ideelle Grunde, og mistænker i hvert Fald visse Kredse for i Spørgsmaalet at se et politisk Spekulationsobjekt. Socialdemokratiet har altid holdt for god Latin, at den, der blev paalagt Pligter, ogsaa maatte have Rettigheder, og det vil være bedst for alle Parter, om denne Retningslinje fuldtud holdes for Øje i denne Sag.

Som Baggrund er blandt andet i denne Sommer angivet, at den Ungdom, man betroede Maskinpistoler, maa man ogsaa kunne betro at sætte Kryds paa en Stemmeseddel. Skal dette imidlertid være Baggrunden for en Forfatningsrevision, der giver de 21-aarige Valgret, mener jeg, vi er kommet et godt Stykke ved Siden af det, der almindeligt opfattes som positiv Politik i et folkestyret Land. Maskinpistoler og Stemmesedler skal man helst holde adskilt, saa længe man ønsker at bevare et demokratisk Samfund.

Valgret skal ikke gives Ungdommen, fordi den er dygtig til at behandle Maskinpistoler. Den skal være Udtryk for Samfundets Tillid til Ungdommen og Tro paa dens Evne til at tage et positivt Standpunkt til de Problemer, der efterhaanden maatte rejse sig for vort Samfund.

Men det er jo langt fra alle Kredse i Landet, der er interesseret i, at Ungdommen paa 21 faar Valgret, eller i en lavere Valgrets alder i det hele taget. Man maa være beredt paa at møde endog meget haard Modstand, naar det afgørende Slag for denne Sag til sin Tid skal slaas. Om Modstanden vil kunne opdeles efter partipolitiske Skillelinjer, skal jeg naturligvis ikke kunne sige, men hvis ikke man lader Maskinpistolerne »blive hjemme« i den forestaaende Forfatningsdebat, er jeg bange for, at en Ændring i Valgrets alderen i nedadgaende Retning paa ny vil falde igennem. Saa vil Modstanden i hvert Fald ikke kunne opdeles efter politiske Skillelinjer, men mange Mennesker, for hvem Spørgsmaalet i Virkeligheden er Udtryk for et Ideal, vil svigte, fordi de vil se en Fare for Folkestyret i, at de yngre Aldersklasser kommer med frem til Stemmebordene. Erfaringerne har jo vist, at der skal meget stor Tilslutning til, for at en Grundlovsændring gennemføres ved Folkeafstemningen. For Ungdommens egen Skyld bør man derfor ikke paa Forhaand indstille hele Vælgergrupper fjendtligt mod Kravet og animere dem til at blive Sofavælgere.

For at fremdrage et Udtryk for Modstand mod 21 Aars Valgretten skal jeg citere en Kronik i »Jyllandsposten« for 27. Juli i Aar. Dens Titel er »Folkestyre og Valgrets alder« og Forfatteren er Seminarielærer *J. Johnsen*, Skaarup Seminarium. »Det staar saadan for mig,« skriver han, »at de Unge, som man nok kunde betro en

Stemmeseddel, naar de er 21 Aar, gennemgaaende hellere vil være fri, indtil Samfundets Problemer trænger stærkere ind paa dem.«

Det lyder meget besnærende og forsaavidt ogsaa tillidvækkende, som det er en Mand, der til daglig omgaaes Ungdom, der fremsætter denne Paastand. Men jeg vil alligevel vove at tro, at denne Vurdering af Ungdommens Interesse for Valgretten er forkert. I hvert Fald er den foretaget ud fra helt forkerte Forudsætninger. Jeg kan tænke mig, at Seminarielærer Johnsen har foretaget en Vurdering af sit Elevmateriale paa Seminariet og muligvis derved er kommet til det Resultat, at der blandt hans Elever kun er ringe Interesse for Valgretten, og at de i Virkeligheden ikke bryder sig om at være medbestemmende om Samfundets Forhold, saa længe de ikke er færdige med deres Uddannelse. Der er maaske noget om, at Samfundets Problemer først trænger stærkere ind paa dem den Dag, de staar med deres Eksamensbevis i Haanden, parate til at tage fat og hurtigst muligt faa en stor Læsegæld afviklet, men finder, at Portene ikke uden videre slaas op paa vid Gab for dem. Ja, at de muligvis endog finder dem stængede. Den Dag vil Livets og Samfundets Problemer gaa op for dem i deres fulde Alvor. Men da er det i Virkeligheden for sent.

Naar man gaar ind paa denne Vurdering maa man ikke glemme, at langt den overvejende Part af Landets Ungdom gaar ud i det praktiske Liv i 15-16 Aars Alderen. I 19-20 Aars Alderen staar disse Unge med deres Uddannelsesbrev i Haanden og maa altsaa allerede paa det Tidspunkt tage Stilling til Livets Problemer. Det gør et vist Indtryk paa den unge Mand og Kvinde at se sig stillet overfor den arbejdsløse trælse Kaar. Jeg ved, det gør den unge Mand bitter og ofte vender ham *mod* Samfundet, at han ikke selv faar Lov til at tage et Nap med for at bedre Forholdene. Og det giver man ham jo først Lov til langt senere. D. v. s. han faar Lov til at løfte med, men han faar ikke Lov til at være medbestemmende om, hvorledes der skal løftes.

I Meningsudvekslingerne om 21 Aars Valgretten er der udtrykt Tvivl om, at Samfundet ved en Udvidelse af Vælgerhæren vil blive tilført ny og værdifuld Kraft. I denne Forbindelse er det ganske interessant at læse en Artikel skrevet i »Højskolebladet« for 17. Juli i Aar. Den hedder »Valgretsalderen i folkelig Belysning« og er skrevet af Ernst Fink. Han giver heri Udtryk for Modstand mod 21 Aars Valgretten, fordi »Resultatet vil blive, at Partipolitiken rykker nogle Aargange lavere ned og dermed ind i det folkelige Ungdomsarbejde, og at de Aar mellem 21 og 25, der betyder saa meget for Personlighedens Modning, fyldes med mere døgnpolitisk Optagethed end gavnligt er.« Betydningen af valgfri Aar mellem 21 og 25 springer særligt stærkt i Øjnene i Højskolearbejdet, hævder Forfatteren, fordi et passende

Antal af disse Aargange betyder saa meget i Foredragssalen, hvilket ogsaa gælder for de folkelige Ungdomsforeningers Arbejde.

Jeg har taget dette Citat med, fordi jeg mener det er karakteristisk, sammenholdt med Seminarielærer Johnsens. Her staar to Mænd, begge betænkelige ved at indføre en lavere Valgretsalder — for ikke at sige Modstandere af et saadant Skridt. De fører i Virkeligheden det samme Argument i Marken for at bibeholde den nuværende Valgretsalder, men kommer derved til at staa i et direkte Modsætningsforhold. Den ene mener ikke, at Samfundet tilføres ny og værdifuld Kraft ved en Forøgelse af Vælgerhæren gennem Valgretsalderens Nedsættelse, medens den anden mener, at man fjerner værdifuld Kraft fra det folkelige Oplysningsarbejde derved. Mon ikke det i Virkeligheden er saadan, at de Aldersklasser, der anses for saa værdifulde for det folkelige Oplysningsarbejde, vil være lige saa værdifulde for Samfundet, hvis de faar Valgret og skal optræde som Vælgere. Jeg tror det.

Iøvrigt kan jeg slet ikke gaa ind for den Tanke, at en Elev er ringere i en Foredragssal, fordi han eller hun har Valgret og derfor allerede har dannet sig en Mening om Samfundets Problemer. Tværtimod vil jeg mene det berigende for Arbejdet baade i Foredragssalen og udenfor, ikke mindst i de folkelige Ungdomsforeninger.

I Folkeskolen kan Lærerne med rette vente at modtage Eleverne som hvide, ubeskrevne Blade, men med Højskolen er det dog noget andet.

Den Dag, Samfundet overrækker Ungdommen Gavebrev paa 21 Aars Valgretten, melder der sig samtidig et stort og vigtigt Spørgsmaal, Spørgsmaalet om en, man kan kalde det medborgerlig Opdragelse. En menneskelig, borgerlig »politisk« Opdragelse, som Hal Koch kalder det. I sin Bog »Dagen og Vejen« siger han en Del kloge og gode Ord herom, uden dog direkte at tage Stilling til Spørgsmaalet om Valgretsalderens Nedsættelse. Han kritiserer, at man i det ungdomsopdragende Arbejde regner »Politik« for at være et uartigt Ord. »Man flakkede,« siger han, »temmelig formaalsløst omkring paa den store Fælle, der sammenfattes under Navnet »Det kulturelle« — uden at vide ret meget om, hvad man egentlig vilde opnaa derved, først og fremmest uden at vide, hvad det egentlig var for et Menneske, der skulde blive Resultatet af Opdragelsen. Og lad os sige det rent ud, det hele bliver almindelig Pærevælling, hvis man ikke ved, hvad det er for et Menneske, der foresvæver een som Opdragelsens Maal. Og lad mig føje til: dette Menneske maa være det politiske Menneske, der skal leve som Borger i et Samfund og Led af et Folk.«

Der er ingen Tvivl om, at der paa dette Omraade er begaaet mange og store Synder i Aarens Løb. Højskolen, der netop af Grundtvig var tænkt som en politisk Skole, udfyldte ikke sin Opgave. Forstod den maaske ikke, og i mange af de folkelige

Ungdomsforeninger blev man ugleset, hvis man nævnede Ordet Politik. Men man maa ikke søge at hæmme den spirende politiske Interesse hos de helt Unge ved at affeje dem med et: Det har du ingen Forstand paa. Man kan godt snakke Politik med Børn, eftersom jo alle Samfundsproblemer er Politik. Og forstaar man sin Opgave, vil man opdage, at Interessen ligger der, blot den bliver næret.

Det maa dog i et folkestyret Land være en af de fornemste Opgaver at nære den politiske Interesse mest muligt, fordi Folkestyret jo betyder, at man snakker sammen om Tingene. Man opdrager Ungdommen til at snakke med om og danne sig en Mening om almindennende Spørgsmaal, hvorfor saa ikke opdrage Ungdommen til ogsaa at snakke med om og danne sig en Mening om politiske Spørgsmaal.

Pligter og Rettigheder bør følges ad. Derfor er det rimeligt, at Valgretsaldern rykkes nedad. Men samtidig paatager saavel Ungdommen som Samfundet sig nye Pligter: Samfundet Pligten til at retlede og vejlede, og Ungdommen Pligten til at lade sig retlede og vejlede, saa de Unge kender deres Stilling som Borgere i Samfundet og som Led af det danske Folk.

Klasse C forvandlet til tysk Børnehøve.

Roskilde.

ROSKILDE HØJSKOLE

SOMMEREN 1945

VED HJALMAR GAMMELGAARD

En Gennemgang af denne Sommers skiftende Udsigter til Skolens Frigivelse, Haab, der blev vakt og afløst af Skuffelser, Planer og Forslag, der af »Autoriteterne« blev vejret og fundet for lette, kunde give Stof til en anselig Beretning. Men det er frugtesløst at græde over spildt Mælk og lidet opbyggeligt for andre at høre om.

Det er heller ikke Umagen værd nu at komme nærmere ind paa, hvad Skolens Tillidsmandskursus kunde have betydet netop i denne Sommer. Det har været svært for mange at orientere sig under de helt nye og ofte forviklede Forhold og i den urolige og ophidsede Atmosfære, der har behersket Sindene. Dagspressen har ikke savnet Stof, interessant, for ikke at sige sensationelt Stof, men den har egentlig givet meget lidt Oplysning om de Ting, der kunde blive Grundlag for en reel og afbalanceret Opfattelse af vor egen Stilling: Handelsbalancens Udvikling, vore udenlandske Krediter, Inflationsfaren o. s. v. Undertiden kunde man fristes til at ønske den illegale Presse tilbage. Valgkampen kom ofte til at dreje sig om Ønskedrømme og Ideologier, mere end om Realiteter.

Imidlertid: *Flygtningene* var her. De var en Realitet; de var »det nærmeste Krav«, hvor Evnerne maatte sættes ind. I sig selv heller ingen ringe eller utaknemmelig Opgave.

Ens Forhaandsindstilling over for denne sørgelige Invasion var selvsagt præget af de forudgaaende flere Aars Oplevelser, af den naturlige Reaktion mod Overfaldet og Voldsherredømmet, Hadet til alt Tysk. Dertil kommer, at Tyskerne ikke — som f. Eks. Franskmand og Russere — har faaet tildelt noget større Maal af personlig Charme. Den særlige Flygtningecodeur, der snart gennemtrængte alt her, og som er en Blanding af Madlugt (hengemt Brød, Kaalrabisuppe m. m.), den marskandiseragtige Ophobning af gammelt, ofte fugtigt og skimlet Tøj i alle de overbefolkede Rum — og de uappetitlige aabne Latringruber, gjorde ikke Lysten til at give sig af med dem større.

Paa den anden Side var det klart, at det ikke gik an at lade dem sejle deres egen Sø, bl. a. af Hensyn til Skolens og Inventarets Behandling. Det var nødvendigt at søge at holde Moralen oppe blandt disse fortvivlede Mennesker, der ikke blot havde mistet alt, men efterhaanden blev berøvet enhver Frihed, ingen Udsigt har til at gense deres Hjem, ingen Mulighed for at komme i Forbindelse med deres nærmeste (som de ikke aner, om er i Live), som mangler fornuftig Beskæftigelse, og som er stuvet sammen under Forhold, der let fremkalder Rivninger. Der var al mulig Grund til at frygte, at Lejren kunde give Grobund for Forbryderspirer.

Men til denne fornuftmæssige Grund kom for mit Vedkommende en vis Nysgerrighed. Her frembød der sig en Løjlighed til at lære en fremmed Folkegruppe at kende, som man ikke faar paa almindelige Ferie- og Studierejser som dem, der er faldet i min Lod. Oven i Købet Dele af et Folk, hvis mentale Udvikling har været os gaadefuld og i Skrift og Tale diskuteret hver Dag siden dets totale Sammenbrud.

Middagsmaaltid i Dagligstuen.

Roskilde.

Fra Washington til Kreml har Kravet lydt til Menneskeheden om en ny Opdragelse af det tyske Folk, en »Opdragelse til Demokrati«. Maaske er det ikke den mindst vigtige Opgave, der er stillet os Danske ved Indgangen til en ny Tid.

Den første Forudsætning for at øve en saadan Indflydelse her er naturligvis at vinde deres Tillid — saa meget mere vigtig, som de i en Aarrække har levet i en Atmosfære af Angst og Mistro til alt og alle. En god Hjælp var det, at vi i Forvejen havde lært Vagtposterne, de tyske Soldater, at kende. Over for dem var Sagen ikke vanskelig. De havde tømt Krigens og Nazismens Bæger til Bunds, havde kun en Følelse af Ækelhed tilbage og havde indbyrdes og over for os opgivet den Forstillelse, som i mange Aar havde været en Livsnødvendighed. Den sidste tyske Vagtkommandør skrev til mig i et Takkebrev efter Afmarchen: »Vi tyske Soldater har erkendt, at med vor »Strammstehen« og »Jawohlsagen« har vi ikke blot gjort os latterlige, men ogsaa forhadet i den hele Verden.«

Men Flygtningene var ængstelige. Nærmede jeg mig under Samtaler med dem enkeltvis de farlige Omraader, begyndte de straks at se sig sky tilbage og til Siderne. Man var vant til at have Spioner alle Vegne. Ogsaa jeg maatte være forsigtig. Man vandrer ikke ind i andre Menneskers Fortrolighed, allermindst under disse Forhold, med aandelige Træskostøvler paa. Det tager Tid at lære dem at kende. Naturligvis er

De gamle Mænd er indkvarteret i Foredragssalen.

Roskilde.

de, lige saa lidt som vi andre, en graa, uensartet Masse. De er Østprøjsere, kommet fra Königsberg, Samland og Sognene ned mod de masuriske Sumppe. Mange af dem kender hinanden hjemme fra Landsbyen eller i hvert Fald fra de sidste Ugers frygtelige Samliv i Kæmpebarakbyen ved Pillau under stadigt Flyverbombardement.

De kommer fra de store Godsers Land, fra endnu halvt feudale Forhold. Godsejeren er Naadigherren og Vorherre den store Overgodsejer, som de iøvrigt dyrker med stor Fromhed. De er vant til Flid og Nøjsomhed i det daglige. De er gammeldags i Livsvaner; de unge Piger kan alle spinde paa Rok og høste med Le eller sprede Møg. Hvad de saa af vort Landbrug i Sommer, vakte den største Forbavselse og Beundring.

Deres »Nationalfølelse« er snarere østprøjsisk end tysk. Faa af dem har været uden for Provinsens Grænser, og de ved forbavsende lidt om det øvrige Tyskland. Den lille Kapuciner fra München, der en Tid forrettede Gudstjenesten for de 40—50 Katoliker, der findes imellem dem, betroede mig, at det var sværere for ham at komme paa Bølgelængde med disse Halv-Vender end f. Eks. med Italienerne, for ikke at tale om Østrigere. Flertallet er ortodokse Lutheranere af den særlig præjsiske Observans. Præsterne fortæller, at de aldrig har haft saa lydhor en Menighed. Det tror Pokker! Det er tilstrækkeligt at nævne Hjemmet eller Kirkegaarden, hvor deres Kære ligger

begravet, og som de formodentlig aldrig skal gense — straks er alle Lommetørklæder fremme.

Det kan være svært nu bagefter, da »Glansen er gaaet af St. Gertrud«, at bestemme deres Forhold til Nazismen. Den Rosenbergske Ideologi har sikkert været ganske utilgængelig for disse yderst jævne Mennesker, og Herrefolkfornemmelser i lige saa høj Grad. Derimod er deres gammelprøjsiske, fra Fædrene nedarvede Undersaatsfølelse, der i den kaotiske Weimartid ikke har faaet Næring, sandsynligvis blevet tiltrukket af det nye handlekraftige Regime. Enhver Krig har desuden i dens første Faser erfaringsmæssigt en mægtig stimulerende Virkning paa Masserne.

Nazismen var nu en Gang Statsreligion og at lægge sig ud med den mindst lige saa farligt, som hvis man her i Danmark ytrede kætterske Meninger med Hensyn til den Augsburgske Konfession paa Christian den Fjerdes Tid.

En Mindelse om Hitlertiden har man i Navnelisterne. Alle Børn før 1933 er døbt med almindelige tyske Kristennavne: Heinrich, Kurt, Hanna, Elisabeth. Men fra da af kommer Navne som Krimhilde, Sieglinde, Horst, Siegfried, Edeltraut, Rottraut, Manfred — hele Wagnermytologien — i stort Overtal. Jeg gjorde dem en Aften i en af vore Foredrags- og Samtaletimer opmærksom derpaa og spurgte, hvorfor ikke en eneste Dreng var døbt Adolf — om det var forbudt. De svarede leende Nej. Formentlig har man fundet det ligesaa forargeligt, som hvis vi herhjemme vilde kalde et Barn Jesus.

To politiske Spørgsmaal interesserer dem fremfor alt: »Hvornaar faar vi Lov at skrive til Tyskland for at faa at vide, om de lever: Ægtemænd, Børn, Søskende?« Og: »Er der noget som helst Haab om at kunne komme tilbage til Østprøjsen?« De hører hver Dag Radio fra Berlin, Hamburg og Köln og gør sig næppe Illusioner med Hensyn til det sidste Spørgsmaal. At drøfte partipolitiske Problemer med dem er iøvrigt ret formaalsløst. De lever her under Diktatur, med Vagtposter, der affyrer Skræmmeskud og har Ordre til at raabe: »Holdt, eller vi skyder!«, naar nogen nærmer sig efter Mørkets Frembrud (ogsaa til Bakkens danske Beboere. De tyske Vagter nøjedes med at sige skikkeligt: »Guten Abend!« Og det var dog under Krig). Deres Breve underkastes en meget streng og efter mit Skøn ganske formaalsløs Censur*). Deres Beføjelser gaar paa intet Punkt ud over, hvad der tilkommer Fangerne i et Fængsel. Heller ikke, naar (eller hvis) de kommer tilbage til Tyskland, har de nogen Udsigt til i lange Tider at blive politisk myndige.

Under disse Forhold skulde man anse det for ret umuligt at paavirke dem i demokratisk Retning. Det kan i Virkeligheden kun gøres ved at lære dem at forstaa, at her er i hvert Fald fuld Ytringsfrihed, at det ikke er en Halvgud, der fra sit Kateder docerer for dem, hvad de skal tro og gøre, men et Menneske, der selv kommer til dem for at forsøge at forstaa dem, forsøge at lære af dem. Det har ikke været let. Jeg har ladet dem vælge et Raad, bestaaende af syv Kvinder og Mænd, med hvem jeg mindst en Gang om Ugen drøfter Lejrens Forhold, Skole og Børnehave, Orden og Renlighed og meget andet. Det har været en meget nyttig Foranstaltning. Nu sidder vi og snakker om Tingene lige saa jævnt som i et dansk Sogneraad. Kvinderne

*) Efter at dette var skrevet, er Censuren heldigvis ophævet.

Flygtningene henter deres Madration i Køkkenet.

Roskilde.

er i stor Majoritet, blandt de Voksne vel de fire Femtedele; det vil sige, at Forholdene udvikler sig i Retning af et Matriarkat.

Hveranden Aften taler jeg for dem — om Erhvervsforholdene her, om mine Rejser og Indtryk fra Tyskland, om den danske Opfattelse af Nazismen og Krigen, om de verdenspolitiske Udsigter, eller jeg oversætter Artikler af særlig Interesse. Foruden Foredraget synger vi tre—fire tyske Sange, og bagefter synger et Kor af ca. 30 unge Piger Sange, indstuderet af en musikuddannet Sygeplejerske. Forleden Aften bad hun mig, om Koret maatte lægge for. Det viste sig, at de havde lært »Die Gedanken sind frei«. Ingen, heller ikke jeg, kom med Kommentarer dertil. Men jeg forstod, hvad de vilde sige dermed. Det maa jo huskes, at disse unge Piger har været Medlemmer af »Bund der Mädel«. Den Aften gik jeg glad i Seng.

Den Opfattelse, at man ved Propaganda kan omforme Mennesker varigt og dybt, har altid forekommet mig usandsynlig. I saa Fald vilde det jo ogsaa være meningsløst at tale om personligt Ansvar. De egentlige Nazister, Volds- og Kupnaturer, Gangstertyper og infantile Sværmere, findes i ethvert Land, og under særlig gunstige Forhold, som det ikke her er Stedet at gøre Rede for, er de i Stand til at tilrive sig Magten. Historien har jo haft Eksempler derpaa omend aldrig i saa gigantisk Format. Formentlig er deres Chancer i det næste Aartusinde ringere i Tyskland end i de fleste

Malermesteren underviser de smaa Østprøjsere.

Roskilde.

andre Lande. Fransk mændene hævder i hvert Fald, at de er vaccinerede mod en ny Napoleon-Kultus.

Særlig vigtigt var det naturligvis, at der blev gjort noget for Børnene. Der er ingen Lærere blandt Flygtningene; men kort efter Kapitulationen meddelte en 62-årig Malermester fra Königsberg, at han var rede til at vove et Forsøg. Det er i Virkeligheden lykkedes over Forventning. Der er 74 Børn i Alderen 6—14 Aar, og de gaar nu i Skole hver Dag. Læse-, Regne- og Lærebøger findes ikke, men Skrive-, Tegne- og Regnehefter har jeg købt til dem, og det hele foregaar meget frit. Sort Tavle og Kridt har vi jo. Ogsaa her synges der i hver Time og fortælles ofte Eventyr. Børnene er glade og arbejdsivrige, og det forekommer mig, at de gør fuldt ud lige saa gode Fremskridt som i en regulær Skole. De smaa har hver Dag Børnehave, og for Drengene og Piger omkring Konfirmationsalderen har den katolske Præst nu begyndt en Art Mellemskoleundervisning.

For Fuldstændigheds Skyld maa det siges, at der mellem 315 Flygtninge er enkelte mindre heldige: en aandsvag ung Pige, der i det store Kaos kom bort fra sine Forældre og hverken kan opgive deres Navne, sin Hjemstavn eller sin Fødselsdag; en Kværlulant, der søger at slaa politisk Mønt af Situationen, samt et Par ordinære Rappenskraller. Men alt i alt er de meget lette at have med at gøre, ordent-

lige og renlige, saa vidt det kan gøres, naar Sæbe og Gulvklude næsten helt fattes. Og Park og Have har aldrig været holdt saa fint. Der blev bogstavelig talt kælet for hver Blomst.

Forhaabentlig er Befrielsen nu umiddelbart forestaaende, og vi vil da forsøge at faa en Vinterskole begyndt til Nytaar. Let bliver det ikke. Tredobbelt Belægning har medført stort Slid (ikke mindst 125 Børns Traven ud og ind, op og ned paa Træsko). Køkkeninventar, Vandværk og indre Anlæg er overanstrengt. Dagene er korte til Rengøring og Haandværkernes Arbejde.

Selv om det har været et slemt og dyrt Afbræk i vor egentlige Gerning, saa har det dog for mig været en begivenhedsrig og navnlig lærerig Sommer, som jeg næppe vil komme til at fortryde, at jeg har oplevet.

En ganske særlig Sorg har det været for os ikke at kunne byde de gamle Elever Velkommen til det her i »Arbejderhøjskolen« averterede Sommerstævne. Der var meldt en langt større Tilslutning end nogen Sinds før til den første Fest efter Landets Befrielse. Nu maa I alle nøjes med vore hjerteligste Hilsener og et »Paa Gensyn næste Aar«.

Vagten i Bundvads Havestue.

Roskilde.

CHRISTIAN CHRISTIANSEN 50 AAR

Skolens Bestyrelsesformand har den 14. September afsluttet sit første halve Aarhundrede, og der skal til al den anden Hyldest, som ved den Lejlighed blev ham til Del, ogsaa føjes et Par Ord fra Arbejderhøjskolen. Blandt alle de mange Ting han i Egenskab af Folketingsmand og Forretningsfører for Arbejdernes Oplysningsforbund har haft med at gøre, er Højskolen maaske hans Hjertebar. Jeg tror han har sagt det selv.

Da jeg for 15 Aar siden kom her til Roskilde, havde Chr. Chr. netop tiltraadt sin Stilling i AOF og samtidig som Skolens Formand. Han var jo en grøn Dreng i Sammenligning med mig, men havde paa to Omraader et mægtigt Forspring: han havde et intimt Kendskab til Organisationer og Organisationsteknik, og han havde fra ganske ung beskæftiget sig med den Ungdom, jeg nu først skulde til at lære at kende. I begge Henseender stillede han sig helt til min Raadighed, og jeg maa vel have lært noget af ham, for nu ses han meget sjældnere herude. Iøvrigt havde han et andet Forspring, som jeg vist aldrig lærer ham af: han har en Evne til at opdage de utroligste Smaating, som jeg i hvert Fald ikke mener at have fundet Mage til hos Mandfolk.

Herude blandt Ungdommen og i den fri Natur udfolder Christiansen sig helt, og det er vist egentlig Synd, at han ikke helt blev Højskolens Mand.

Naar Chr. Chr. nævnes, falder Ordet »den stædige« ofte hans Venner paa Læ-

berne. Maaske har denne Egenskab præget hans Virksomhed, hvor han mødte Modstand, men overfor Skolen her vil jeg snarere fremhæve den Glæde, hvormed han uden gustent Overlæg og sure Betæneligheder altid gik med til de Ændringer, som vi lagde for ham til Beslutning. Troskab og Loyalitet har han altid lagt for Dagen, og saa den herlige Egenskab ikke at være skadefro, men oprigtigt at glæde sig, naar han saa det gro og trives for andre. Ikke mindst derfor skal han prises ved Overgangen til den voksne Alder!

Maatte den Tid, han nu gaar i Møde, ikke blot se de Arbejderhøjskoler, som Besættelsen har ramt saa haardt, igen i fuld Gang, men maatte den ogsaa virkeliggøre hans Ønske om nye livskraftige Skoler, som maa nyde godt af hans friske Initiativ og frie Syn paa Skolearbejdet!

Hj. Gammelgaard.

NORDISK KORRESPONDANCE

Den af Esbjerg Arbejderhøjskoles Elevforening og Roskilde Højskoles Elevforening startede nordiske Korrespondance gaar nu ind i sit tredje Aar, og mange gode og forhaabentlig varige Venskabsforhold er stiftet mellem svenske og danske Kammerater. Der er imidlertid en hel Del Kammerater, der har indsendt Anmeldelsesblanket, men som endnu ikke har faaet opgivet Adressen paa en Korrespondance-kammerat. Det drejer sig væsentligt om de Kammerater, der ønskede at korrespondere med Norge og Finland. Vi beder dem have Taalmodighed lidt endnu, idet Organisationerne i disse Lande efter Krigen var desorganiserede og derfor ikke i Stand til med det samme at tage denne Opgave op i sin fulde Udstrækning. Men vi haaber inden Aarets Udgang, at denne Side af Arrangementet er i Orden og opfordrer iøvrigt unge som gamle Medlemmer at anmelde sig til Korrespondancen for med en nordisk Kammerat at drøfte og uddybe Tidens Problemer, at fortælle og høre om vore nordiske Landes Ligheder og Forskelligartetheder. Det hele er saare nemt. Skriv til Sv. Anker Larsen, Bogholder Allé 77, København, Vanløse. Opgiv Navn, Adresse, Alder og hvilken Aargang og Skole. Meddel derefter dine Ønsker med Hensyn til Korrespondanceemner etc. samt med hvilket Land, du ønsker at korrespondere, og vedlæg endelig 50 Øre i Frimærker til Dækning af Omkostninger.

ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES 35 AARS JUBILÆUM

Arbejderhøjskolens første Elevhold 1910—11.

1. November 1910 begyndte Arbejderhøjskolen sin Virksomhed i Teknisk Skole, Esbjerg, oprettet af Arbejdernes Organisationer her, Socialdemokratisk Forbund og Arbejdernes kooperative Forbund. Forstanderne var *Rasmus Vind* og *R. Brændeskov*, Formand, Redaktør *J. P. Sundbo* og som Lærere medvirkede flere Partifæller indenfor den kommunale Lærerstab.

Der havde været megen Diskussion indenfor Arbejderbevægelsen, om hvorvidt en saadan Skole skulde være Partiskole eller Folkehøjskole, og *J. P. Sundbo* løste Spørgsmaalet saaledes, at det blev en *Folkehøjskole* med en socialt præget Undervisningsplan, men iøvrigt som Højskoler i Danmark og understøttet af Staten som disse.

Forsøget lykkedes, og mange unge Arbejdere har faaet deres første Uddannelse paa Arbejderhøjskolen i Esbjerg, ligesom Skolen leverede Emner til mange Tillidsposter indenfor Fagbevægelsen og den hurtigt voksende Partipresse.

I 1917 kunde Arbejderhøjskolen indvie sin egen Bygning ved Vardevej, hvor Skolen ogsaa holdt 25 Aars Jubilæum i 1935, efter at den var indgaaet i et frugtbringende Samarbejde med Arbejdernes Oplysningsforbund.

35 Aars Jubilæet foregaar i Stilhed, da Skolen har været hjemløs i 5 Aar, og Lærerstaben er spredt for alle Vinde, men vi haaber, at Skolen til næste Aar maa fortsætte sin Virksomhed i Esbjerg til Minde om, at det dog var her, denne Kulturbevægelse for Arbejderne begyndte den 1. November 1910. *M. P. Jensen.*

ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES ELEVFORENING

Som omtalt af Mads Peter andetsteds, var det i November 35 Aar siden vor Højskole begyndte sin Virksomhed. Der er Grund til for os, dens gamle Elever, at mindes Dagen, idet vi, der repræsenterer alle Aargange, der besøgte Skolen, kortere eller længere Tid, bringer den vor varmeste Tak, for hvad den var og er for os. For det den i sin Tid gav os af Oplysninger og Livssyn, fordi vi fik Lov til at opleve et virkeligt Kammeratskab indenfor dens Mure, som vi siden altid mindes som nogle af de skønneste Timer i vor Tilværelse.

Vi ønsker vor gamle Skole til Lykke paa 35 Aars-Dagen i Haab om, at den snart igen maa komme ud af det Dødvande, den af Krig og Besættelse er bragt ind i, saa den atter kan komme til at udfolde sig med Liv og Virke.

Selv om Esbjerg Arbejderhøjskole raader over to Bygninger, den gamle Skole her i Esbjerg og »Kraglund« ved Hammel, var det ikke muligt at afholde vort Elevmøde og vort første Feriekursus, som ellers lovede saa godt. Skolen i Esbjerg er Flygtningelazaret og »Kraglund« er ogsaa belagt med tyske Flygtninge, og der er desværre ingen Udsigt til, at vi kommer af med Tyskerne forløbig. Lad os dog haabe, at det sker saa betids, at vi kan holde Elevmøde paa Skolen i 1946.

Det, at Skolen nu helt har maattet indstille sin Virksomhed, faar selvsagt ogsaa Indfyldelse paa Elevforeningen, derved at vi maa undvære den Tilgang af Medlemmer, vi sædvanligt hvert Aar ellers har fra de forskellige Elevhold og Kursus. Da vi ogsaa i Aar har modtaget ikke saa faa Elevskrifter og Optrædninger retur, som »uindløste indenfor Henliggefristen«, vil det sige, at vi maa notere en Tilbagegang i Medlemstallet, der nu er ca. 500. Værre endnu havde Nedgangen været, hvis ikke Møller Nielsen havde skaffet os 16 Medlemmer fra de Kursus, Skolen fik afholdt i Silkeborg i Sommer, hvilket vi siger ham Tak for.

Vort Elevskrift »Arbejderhøjskolen« er jo de sidste Par Gange blevet lidt mindre af Omfang grundet paa Papirrationeringen. Vi haaber snart det maa udkomme i normal Størrelse igen.

Personalialia kan vi ikke medsende denne Gang, da den Kilde, vi øser Stof af dertil, er Elevmødet, og det har vi som nævnt ikke haft i Aar.

Den nordiske Korrespondance, vi sammen med Roskilde Elevforening fik paa-begyndt for et Par Aar siden, viser sig nu at have god Tilslutning ogsaa blandt vor Forenings Medlemmer, selv om det er Roskilde Elevforening, der leverer langt de fleste Korrespondenter.

For at bøde lidt paa det Savn, som de københavnske Medlemmer af Roskilde Elevforening føler ved ikke at kunne deltage i Møder og Sammenkomster paa deres Skole i Roskilde, har Roskilde Elevforening taget Initiativet til at starte en Aftenhøjskole med Lærere fra Skolerne i Roskilde og Esbjerg.

Fra Roskilde har man forespurgt, om de ogsaa maatte bruge vort Navn og indbyde de af vore Medlemmer, der bor i Storkøbenhavn. Vi hilser fra vor Side dette Initiativ med Glæde og har tilsendt dem vore Medlemmers Adresser, der bor i København og haaber, at mange af vore Medlemmer vil deltage i denne Aftenhøjskole.

Indenfor vor Elevforening vil vi i Vinterens Løb arrangere nogle Sammenkom-

ster for de Medlemmer, der bor her i Esbjerg. Foreløbig har vi faaet Tilsagn fra Paul Hansen og Michael Andersen om at medvirke ved et Par Sammenkomster.

For at undgaa, at der paaføres Elevforeningen unødigt Tab, har Bestyrelsen vedtaget, i Lighed med hvad Roskilde Elevforening har praktiseret i flere Aar, — at vi nu udsender Opkrævning af Kontingentet i April Maaned, og herefter vil Elevskriftet saa, saasnart det udkommer, blive tilsendt de Medlemmer, der har indbetalt deres Kontingent og kun til dem. Derved bliver vi fri for at bestille flere Skrifter, end vi har Brug for og fri for at faa en stor Procentdel retur igen, naar vi udsender dem. Vi haaber, at den nye Praksis maa blive til Tilfredshed for alle Parter.

Hans Holm.

EN FINSK HILSEN

Den 17. Oktober modtog vi følgende Telegram:

Til Esbjerg Folkehøjskoles Elevkår, Esbjerg!

Vid Början av Studiearbetet sända vi vår kamratliga Hälsning och Lyckönskning för Arbetarungdomens Strävan i det befriade Danmark. Leve Arbetarnas Kulturverksamhet i Norden. *Arbetarhögskolans Elevkår, Grankulla, Finland.*

Vi takker den finske Arbejderhøjskoles Elever for de gode Ønsker og sender hermed de hjerteligste Genhilsener.

ROSKILDE HØJSKOLES ELEVFORENING

Paa Grund af Roskilde Højskoles Beslaglæggelse til Opholdssted for tyske Flygtninge var det os desværre umuligt i Aar at afholde vor store Elevsammenkomst. Dobbelst trist, eftersom vi i Aar havde tilrettelagt Stævnet som en stor Friheds- og Fredsfest. Lige til det sidste haabede vi paa, at Skolen vilde blive frigivet, men da alle Udsigterne hertil brast, maatte vi skride til Aflysning gennem den socialdemokratiske Presse og Pressens Radioavis og maatte altsaa ogsaa skrinlægge Tanken om at samle 10-Aars Jubilarerne.

Naar dette læses, vil forhaabentlig Muligheden være til Stede for at drive Arbejderhøjskolen ved Roskilde Fjord, og alle Venner af Skolen vil blot haabe, at den ikke har lidt for meget ved at huse sine ubudne Gæster. Vi ved jo alle, at Bygningen er baade gammel og skrøbelig.

Som Forholdene laa, besluttede Elevforeningens Bestyrelse sig til »diktatorisk« at forlænge sine Mandater indtil Muligheden for Afholdelse af Valg var til Stede, og maa vi da til den Tid staa til »Klø« herfor.

Elevforeningen vil, hvis Forholdene tillader det, afholde en Vintersammenkomst paa Roskilde Højskole Søndag den 3. Marts 1946, hvorom Program senere vil fremkomme i »Social-Demokraten«.

Sv. Anker Larsen.

KASSEREGNSKAB 1944 – 45

Esbjerg Arbejderhøjskoles Elevforening

<i>Indtægt</i>		<i>Udgift</i>	
Kassebeholdning	181,12	Elevmødet paa Kraglund	267,75
Kontingent pr. Giro	1735,55	1 Krans (Børge Christensen) ...	22,00
Lokalkontingent, 45 à 3,00	135,00	Porto, Telefon og Telegram ...	7,95
Hævet paa Giro	375,00	Forsendelsesudgifter	254,80
— - —	600,43	Arbejderhøjskolens Juni-Nr. ...	375,00
— - —	37,50	Annonce	15,00
— - —	15,00	50 Stkr. Elevskrifter	37,50
— - —	18,75	20 — —	15,00
— - —	39,80	25 — —	18,75
Hævet i Banken	50,00	Porto til Decbr.-Nr. og Cirku-	
— - —	50,00	lære	133,70
— - —	75,00	Arbejderhøjskolens Decbr.-Nr. .	438,75
— - —	25,00	Transport af Decbr.-Nr.	8,00
— - —	150,00	Telegram	2,50
Renter	7,16	Annonce	13,50
Hævet paa Giro	438,75	Lokaleleje	18,00
		Tobiasens Papirhandel	36,15
	3937,64	Cirkulærer og Postkort	105,00
Kontant Gæld	75,00	Indsat i Banken m. Renter	507,16
		Indsat paa Giro	1736,13
	Kr. 4012,64		Kr. 4012,64

REGNSKAB

for Esbjerg Arbejderhøjskoles Elevforening for Tiden 1. Juli 1944 til 30. Juni 1945

Debet.		Kredit.
<i>Beholdninger ved Regnskabsaarets Begyndelse.</i>		<i>Udgifter i Regnskabsaarets Løb.</i>
Kontant	184,12	Møder paa Kraglund ...
Bank	53,71	Køb af Elevskriftet
Giro	2,65	Forsendelsesomkostn. ...
	237,48	Annoncer
<i>Indtægter i Aarets Løb.</i>		Cirkulærer-Postkort
Indgaaede Kontingenter	1735,55	Andre Udgifter
Lokalkontingenter	135,00	
Renter	10,74	1769,35
	1881,29	<i>Beholdninger ved Aarets Slutning.</i>
		Bank
		Giro
		424,42
		÷ kontant Gæld
		75,00
		349,42
Kr.	2118,77	Kr.
		2118,77

Dags Dato revideret Regnskabet og intet fundet at bemærke.

Esbjerg, den 1. Oktober 1945.

Inga Nielsen.

Carl M. Hansen.

~~3741~~ H

~~002~~

Mr. 29

1946/962

